



25 AUGUSTUS 2016

FEMINISTISCHE THEORIE VAN SEKSEGELIJKHEID

EEN EVALUATIE VAN AFFIRMATIVE ACTION

CARMEN FOLKERS

3686744

Inhoud

Inleiding	3
Affirmative Action	7
1. De <i>Dominance Approach</i>	10
1.1 <i>Sameness, Difference, Dominance</i>	12
2. Liberale Accenten.....	16
2.1 Liberale Accenten: Liberale Rechtvaardigheidstheorieën.....	17
2.2 Liberale Accenten: Feministische Theorie van Seksegelijkheid	19
3. Verhouding van Accenten	21
3.1 Casus 1: Minimaal.....	22
3.2 Casus 2: Maximaal	26
3.3 Casus 3: Gematigd.....	30
Conclusie.....	34
Literatuurlijst.....	36

Inleiding

The term “affirmative action” refers to positive steps taken to hire persons from groups previously and presently discriminated against¹ (Beauchamp & Bowie, 2004:325). *Affirmative action* wordt in sommige gevallen gebruikt als middel om diversiteit op de werkvloer of op universiteiten te bevorderen. In de meeste gevallen echter, zo ook in dit geval, gaat *affirmative action* over het stimuleren van het aannemen van vrouwen op de arbeidsmarkt. Wanneer Harry (m) en Herma (v) solliciteren voor dezelfde positie, noemt men het *affirmative action* wanneer de voorkeur specifiek uitgaat naar het aannemen van Herma, een vrouw.

Wat echter eigenaardig is, is dat hoewel *affirmative action* in veel gevallen wordt toegepast om meer vrouwen op de arbeidsmarkt te realiseren, het onduidelijk is of *affirmative action* wel geaccepteerd zou worden vanuit een feministische theorie van seksegelijkheid. In vrijwel alle literatuur over *affirmative action*, van onder andere Tom L. Beauchamp (1998), Thomas Nagel (2004), Prue Burns en Jan Schapper (2008) en Beauchamp & Bowie (2004), wordt *affirmative action* besproken in het licht van liberale rechtvaardigheidstheorieën², maar niet vanuit een feministische theorie. De verzameling van liberale feministische theorieën van feministen als Will Kymlicka (1997), Catharine A. Mackinnon (1987) en Susan M. Okin (1987), die als hoofddoel het bereiken van seksegelijkheid hebben³, zal ik voortaan aanduiden als de feministische theorie van seksegelijkheid. In deze literatuur over de feministische theorie van seksegelijkheid is nergens een verwijzing terug te vinden naar hoe er tegen *affirmative action* wordt aangekeken.

Hoewel feministen ook liberalen zijn, is er, vanuit de prominente feministische theorie van seksegelijkheid op diezelfde liberale rechtvaardigheidstheorieën, forse kritiek geleverd. Zo zou er in liberale rechtvaardigheidstheorieën te weinig aandacht uitgaan naar verschillen op basis van sekse en gender⁴ en een evenredige verdeling van mannen en vrouwen in het privédoel en het publieke domein. Hierdoor lijden vrouwen onder verminderde kansen ten opzichte van mannen. Volgens Rawls' rechtvaardigheidstheorie zou iedereen, ongeacht in welke sociale positie men is geboren, gelijke kansen moeten hebben om de eigen doelen na te streven (Rawls, 1981:23). De onevenredige vertegenwoordiging betekent, wanneer er niets aan gedaan wordt, een voortdurende schending van het gelijkheidsbeginsel. Er zijn dus een aantal accenten die wél aanwezig zijn in de, ook liberale, feministische theorie van seksegelijkheid, maar niet in liberale rechtvaardigheidstheorieën.

Hoe komt het dan dat het onduidelijk is hoe er vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid wordt aangekeken tegen *affirmative action*? Dat heeft te maken met de onvolledigheid van de theorie. De feministische theorie van seksegelijkheid lijkt een poging te zijn om een nieuwe rechtvaardigheidstheorie te formuleren. Hoewel de kritiek die de feministische theorie van seksegelijkheid geeft op liberale rechtvaardigheidstheorieën erkend is als belangrijke kritiek, bestaat de theorie slechts uit een paar accenten die een probleem van dominantie aankaarten. Wanneer een persoon of een groep personen een dominante positie bezet, betekent dat dat deze persoon of groep personen meer invloed of macht heeft dan een ander persoon of groep personen. Deze dominantie

¹ *Affirmative action* is de Amerikaanse benaming voor wat men in Nederland *positieve discriminatie* noemt. De reden dat ik ervoor kies om te spreken over *affirmative action* in plaats van over *positieve discriminatie* is dat er in het woord *discriminatie* al bepaalde aannames besloten liggen die geen recht doen aan het concept.

² Liberale rechtvaardigheidstheorieën zijn gebaseerd op Rawls zijn eerste principe van rechtvaardigheid: *each person is to have an equal right to the most extensive basic liberty compatible with a similar liberty for others* (Rawls, 2004:641). Vrijheid en gelijkheid liggen aan de basis van deze theorieën.

³ Het bereiken van seksegelijkheid houdt in dat er voor zowel mannen als vrouwen gelijke invloed kan worden uitgeoefend op de vormgeving van de samenleving. Dit zal ik toelichten in paragraaf 1.

⁴ Sekse is het biologische verschil tussen man en vrouw, gender is het culturele en maatschappelijke verschil tussen man en vrouw.

wordt aangekaart aan de hand van de *dominance approach*, een benadering waarin er gesteld wordt dat mannen een veel grotere invloed op de vormgeving van de samenleving hebben, dan dat vrouwen hebben. In een ideale rechtvaardige situatie, stellen deze feministen, zouden mannen en vrouwen evenveel invloed moeten kunnen uitoefenen op de maatschappij opdat de belangen en behoeften van zowel mannen als vrouwen in de samenleving behartigd worden. Gelijkheid als kernbegrip om tot een rechtvaardige situatie te komen, is eveneens van groot belang onder liberale rechtvaardigheidstheorieën (Rawls, 2004:641). Deze feministen zijn voornamelijk ook liberaal (Nussbaum, 2000:48).

Omdat de rechtvaardigheidstheorie vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid nog te onvolledig is om een sterke claim te maken over hoe zij tegen *affirmative action* zouden aankijken, zal ik zoveel mogelijk van deze accenten expliciet maken om met die accenten *affirmative action* te evalueren. Dit zal niet resulteren in een volledige rechtvaardigheidstheorie, maar zal voldoende grond bieden om een kijkrichting ten opzichte van *affirmative action* te formuleren. Het is voor toekomstig onderzoek nog nodig om een volledig concept van rechtvaardigheid te formuleren, opdat er ook een volledige evaluatie van *affirmative action* kan plaatsvinden.

Ik zal aantonen dat onder de feministische theorie van seksegelijkheid, een gematigde vorm van affirmative action de minst onrechtvaardige vorm van affirmative action is om seksegelijkheid mee te bereiken, ondanks dat dat een lichte schending van liberale accenten betekent.

In de eerste paragraaf zal ik, aan de hand van de *dominance approach*, de accenten duidelijk maken die aan de basis liggen van de feministische theorie van seksegelijkheid. De *dominance approach* is, naast de *sameness approach* en de *difference approach*, een benadering om antwoord te krijgen op de vraag hoe seksegelijkheid bereikt kan worden (Mackinnon, 1987:34). De *sameness approach* en de *difference approach*⁵ zijn echter twee benaderingen die door de feministische theorie van seksegelijkheid worden afgewezen. De reden hiervoor is dat deze benaderingen niet tot een gelijke behandeling van mannen en vrouwen leiden waarin er oog is voor verschillen op basis van sekse én gender. Het middels *affirmative action* bereiken van een ideale rechtvaardige situatie waarin vrouwen evenveel invloed kunnen uitoefenen op de maatschappij als mannen, staat in spanning met de liberale accenten, die ook van belang zijn voor deze feministen. Om deze spanning helder te krijgen is het daarom nodig om de accenten onder de *dominance approach* expliciet te maken. Zoals eerder vermeld zal dit geen volledige rechtvaardigheidstheorie vormen, maar zal ik mij beperken tot het expliciet maken van accenten.

In de tweede paragraaf richt ik mij op liberale rechtvaardigheidstheorieën en de accenten die daar onder vallen, namelijk; (1) het zo efficiënt mogelijk functioneren van de maatschappij, (2) vrije keuze van beroep en (3) zelfrespect (Rawls, 1981:23)⁶. De laatste twee van deze drie liberale accenten zijn afkomstig van Rawls' lijst waarin hij vijf primaire goederen benoemt die hij heeft vastgesteld tegen een achtergrond waarin mensen als vrije en gelijke personen naast elkaar kunnen samenleven (Rawls, 1981:11). *The main idea is that primary goods are singled out by asking which things are generally necessary as social conditions and all purpose means to enable persons to pursue their*

⁵ De *sameness approach* stimuleert vrouwen om net als mannen te zijn om zo van een gelijke behandeling te kunnen genieten (Mackinnon, 1987:33). Vanuit de *difference approach* mag er met een dubbele standaard gemeten worden zolang er een oprecht sekseverschil is dat de actie in kwestie kan verklaren en rechtvaardigen (Mackinnon, 1987:34). Zie ook paragraaf 1.1

⁶ Rawls noemt in totaal 5 primaire goederen; de basisvrijheden, vrije beroepskeuze, bevoegdheden voor kantoren en posities met verantwoordelijkheden, inkomen en welzijn en zelfrespect (Rawls, 1981:23) Hiervan heb ik er twee gekozen omdat deze in lijn liggen met de bestaande bezwaren tegen *affirmative action*. Het eerste liberale accent berust op het bezwaar dat *affirmative action* inefficiënt is en maakt geen onderdeel uit van de primaire goederen.

determinate conceptions of the good and to develop and exercise their two moral powers (Rawls, 1981:21). De twee morele krachten zijn vrijheid en gelijkheid. De reden dat ik ervoor heb gekozen om deze twee accenten uit te lichten, heeft te maken met hun relatie tot de meest prominente liberale bezwaren tégen *affirmative action*. Het eerste accent berust voornamelijk op één van deze prominente bezwaren, namelijk dat *affirmative action* inefficiënt is. Eveneens is dit accent in lijn met Rawls' rechtvaardigheidstheorie. De drie bezwaren zal ik ter verduidelijking bespreken aan het eind van deze inleiding. Niet elk van deze accenten wordt zomaar overgenomen door de feministische theorie van seksegelijkheid. In plaats daarvan zijn er een aantal kanttekeningen die er vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid geplaatst zouden worden bij deze accenten. Omdat er vrijwel geen expliciete verwijzingen zijn naar de waarde die uit zou moeten gaan naar deze liberale accenten, zal ik deze zo expliciet mogelijk proberen te maken. Dit is immers noodzakelijk om te kunnen onderzoeken hoe deze liberale accenten zich verhouden tot de accenten onder de *dominance approach*.

De derde paragraaf zal dan ook gericht zijn op de verhouding van de accenten onder de *dominance approach* en de accenten onder de liberale rechtvaardigheidstheorieën. Beide sets accenten zijn belangrijk want beide sets accenten maken onderdeel uit van de feministische theorie van seksegelijkheid. Aan de hand van drie casussen⁷ met betrekking tot *affirmative action*, zal ik de verhouding tussen de liberale accenten en de accenten onder de *dominance approach* kenbaar maken.

Affirmative action kan, als middel om seksegelijkheid te bereiken variëren, van een zeer zwakke vorm tot een zeer sterke vorm. Om structuur aan te brengen in de verschillende vormen van *affirmative action* spreekt men in verschillende literatuur van een minimale interpretatie en een maximale interpretatie van *affirmative action* (Beauchamp, 1998; Ezorsky, 1991; Burns en Schapper, 2008). Tom L. Beauchamp maakt onderscheid tussen een minimale interpretatie waarin er slechts gepoogd wordt om een bewustzijn (zonder verdere verplichtingen) van eventuele onbedoelde vooroordelen te creëren en een maximale interpretatie waarbij er sprake is van te behalen targets (Beauchamp, 1998:144). De kritiek op *affirmative action* vanuit liberale rechtvaardigheidstheorieën is sterk afhankelijk van de specifieke *affirmative action* techniek.

De eerste casus die ik zal bespreken heeft betrekking op de minimale vorm van *affirmative action*. In deze casus is er sprake van een quotum. In het geval van een quotum, wordt er net als bij het stellen van een target, een doel vastgesteld om te behalen vóór een bepaalde deadline. De bedoeling van het stellen van een quotum is echter om een bewustzijn bij de medewerkers van het betreffende bedrijf teweeg te brengen over eventuele onbewuste vooroordelen ten opzichte van vrouwelijke sollicitanten⁸ (Beauchamp, 1998:145). Gelijke kwalificaties zijn in het geval van quota daarom van groot belang. Deze minimale vorm betekent geen schending van de liberale accenten. Het bereik van deze vorm is echter minimaal. Alleen vrouwen die uit zichzelf al de stap hebben gemaakt om te solliciteren kunnen voordeel halen uit het *affirmative action* beleid.

De tweede casus die ik ga bespreken heeft betrekking op de maximale vorm van *affirmative action*. Onder de maximale vorm van *affirmative action* versta ik targets. Targets zie ik als doelen die op een eerder moment gesteld worden en hoe dan ook gehaald moeten worden vóór een bepaalde deadline (Beauchamp, 1998; Ezorsky, 1991; Burns en Schapper, 2008). Om de target te halen vindt er een actieve werving van vrouwelijke kandidaten plaats. Gelijke kwalificaties zijn in de maximale vorm van *affirmative action* minder van belang dan in de minimale vorm. Zo kunnen kwalificaties, tot op zekere hoogte, worden aangepast aan de beschikbare kwalificaties van de vrouwelijke kandidaten. Deze vorm van *affirmative action* betekent een grove schending van alle liberale accenten. Wel heeft deze vorm van *affirmative action* een groot bereik. Ook vrouwen die *niet* beschikken over de

⁷ Zie Schema 1

⁸ En/of etnische minderheden

gevraagde kwalificaties en vrouwen die uit zichzelf niet de stap hebben genomen om te solliciteren kunnen genieten van een voorkeurspositie.

Zelf heb ik naast de minimale en maximale vorm, nog een derde vorm van *affirmative action* toegevoegd. Onder deze derde vorm, de gematigde vorm van *affirmative action*, schaar ik quota met openheid over het *affirmative action* beleid en een actieve werving van vrouwelijke kandidaten. Dit houdt in dat werkgevers hun voorkeur voor een bepaalde bevolkingsgroep al kenbaar maken in de vacature en daarnaast actief op zoek gaan naar vrouwelijke kandidaten die aan de gestelde kwalificaties voldoen. De gematigde vorm van *affirmative action* wordt door Beauchamp eveneens geschaard onder de minimale interpretatie van *affirmative action* (Beauchamp, 1998:157-158). In de literatuur wordt er nog niet van een gematigde vorm gesproken maar enkel over transparantie over het *affirmative action* beleid. Deze gematigde vorm, waar ook een actieve werving een grote rol speelt, is echter wel een gulden middenweg waar de liberale accenten van de feministische theorie van seksegelijkheid en de accenten onder de *dominance approach* nader tot elkaar komen. Toch is een lichte schending van zowel de liberale accenten als de accenten onder de *dominance approach* ook in deze vorm aanwezig. Echter, omdat het gebrek aan het nemen van actie zou betekenen dat er geen verandering komt in een reeds onrechtvaardige situatie, accepteer ik een schending van deze accenten. De gematigde vorm van *affirmative action* is de minst onrechtvaardige van de drie vormen.

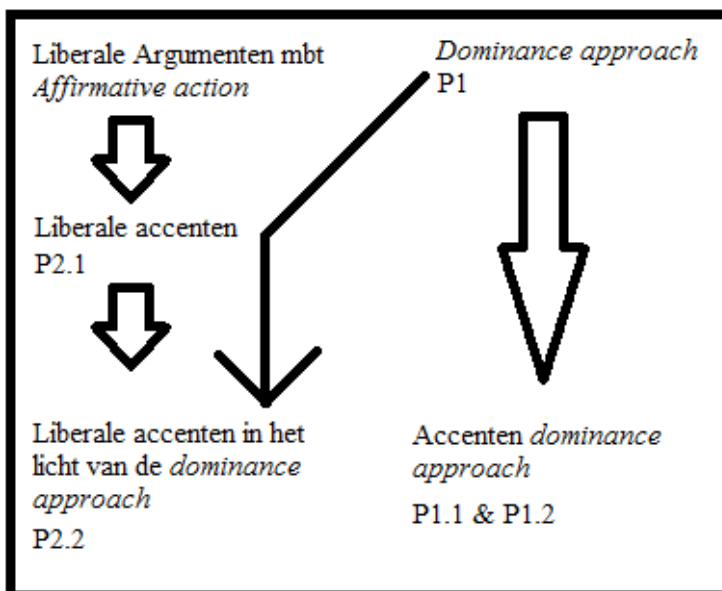
Ik zal aantonen dat onder de feministische theorie van seksegelijkheid, een gematigde vorm van affirmative action de minst onrechtvaardige vorm van affirmative action is om seksegelijkheid mee te bereiken, ondanks dat dat een lichte schending van liberale accenten betekent. Met dit onderzoek zal ik de accenten onder de rechtvaardigheidstheorie van de feministische theorie van seksegelijkheid expliciet maken. Daarnaast evalueer ik *affirmative action* vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid én voeg ik een nieuwe categorie toe aan de verschillende vormen van *affirmative action*; de gematigde vorm. De gematigde vorm van *affirmative action* heeft in tegenstelling tot de minimale en de maximale vorm, een zeer actief beleid omtrent de werving van vrouwelijke kandidaten.

	Streven:	Kwalificaties:	Werving:
Minimaal:	Quotum	Gelijke kwalificaties	Passief
Maximaal:	Target: op straffe van penalty	Flexibele kwalificaties	Actieve werving van vrouwelijke kandidaten
Gematigd:	Quotum	Gelijke kwalificaties	Actieve werving van vrouwelijke kandidaten Transparantie over het <i>affirmative action</i> beleid

Schema 1. Weergave van de kenmerken per vorm van *affirmative action*

Affirmative Action

De discussie omtrent *affirmative action* bevat een groot scala aan argumenten. Dat komt doordat men in de literatuur over *affirmative action* van een minimale interpretatie en een maximale interpretatie spreekt (Beauchamp, 1998; Ezorsky, 1991; Burns en Schapper, 2008). Verschillende vormen van *affirmative action* hebben verschillende voordelen maar leiden ook tot verschillende bezwaren. Toch lijken een aantal bezwaren keer op keer terug te komen. Deze bezwaren, die voortkomen uit liberale rechtvaardigheidstheorieën, zijn voor een groot deel alsnog toepasbaar als argumenten tégen *affirmative action* vanuit een feministische theorie. Daarmee bedoel ik dat feministen zich grotendeels alsnog scharen achter de liberale gedachte. Hoe er vanuit de feministische theorie wordt afgeweken van deze argumenten wordt bepaald door de accenten onder de *dominance approach* die ik expliciet zal maken in paragraaf 1. Om een beeld te schetsen van de lopende discussie omtrent *affirmative action* én om een startpunt te bieden voor de liberale accenten, zal ik hieronder kort de meest voorkomende argumenten vóór en tégen *affirmative action* schetsen vanuit een liberale gedachte. Vervolgens zal ik in paragraaf 2 de liberale accenten bespreken die in lijn liggen met deze argumenten. Die liberale accenten zal ik vervolgens evalueren vanuit de *dominance approach*⁹.



Schema 2. Stappenplan

Thomas Nagel schetst in zijn artikel *A Defense of Affirmative Action* (2004) een overzicht van de drie, volgens hem, meest genoemde argumenten tégen *affirmative action* én de reacties die op deze argumenten kunnen worden gegeven. De argumenten tégen *affirmative action* die Nagel noemt zijn; dat het inefficiënt is, dat het oneerlijk is én dat het schade toebrengt aan het zelfvertrouwen. Dat hier sprake is van de meest genoemde argumenten zal ik ondersteunen aan de hand van andere auteurs die diezelfde argumenten benoemen.

Het eerste tegenargument, namelijk dat *affirmative action* inefficiënt is, is sterk afhankelijk van de mate waarop *affirmative action* wordt toegepast. *The stronger the preference, the larger the cost to be justified* (Nagel, 2004:340). Wanneer bedrijven bijvoorbeeld gedwongen worden om een werknemer in dienst te nemen die minder gekwalificeerd is voor de positie, zullen er meer kosten gemaakt moeten worden om deze achterstand in te halen¹⁰. Dit ziet ook Neil Scott Arnold. Volgens Arnold heeft het management van een bedrijf een verantwoordelijkheid richting haar aandeelhouders

⁹ Zie schema 2 voor een overzicht van de werkwijze

¹⁰ Denk aan kosten voor bijscholing of kosten voor de werving van vrouwelijke kandidaten

om louter te handelen in het financiële voordeel van het bedrijf en zou een *affirmative action* beleid het tegenovergestelde betekenen (Arnold, 1998:138). Bedrijven zouden dus door een sterkere vorm van *affirmative action* verhinderd worden in het nastreven van de eigen belangen. Hierdoor zullen niet alleen de bedrijven komen te lijden onder *affirmative action*, maar ook de aandeelhouders en de economie. Gelijkheid zou niet bereikt moeten worden doordat men er in het algemeen op achteruit gaat en de maatschappij niet meer naar behoren kan functioneren.

Een reactie op dit argument is dat diversiteit op de werkvloer in het voordeel van een bedrijf kan zijn: *proponents of affirmative action often claim that a diverse workforce is in the company's best financial interests, and indeed can point to an array of diversity programs that large corporations have instituted and an army of diversity consultants whom companies have hired to run them* (Arnold, 1998:141). Het is echter niet duidelijk of dit argument enige draagkracht heeft. Het is goed mogelijk dat diversiteit op de werkvloer voor een toleranter moraal onder werknemers zorgt. Wanneer echter financiële doelen voorop worden gesteld is het volgens Arnold onwaarschijnlijk dat het aannemen van minder gekwalificeerde werknemers in het voordeel van het bedrijf werkt (Arnold, 1998:141). Wat overblijft is een moreel argument. Zo stelt Nagel dat het onvermijdelijk is dat er opofferingen gedaan moeten worden om een sociaal achtergestelde bevolkingsgroep meer kracht te geven. Daarom zou er in het vaststellen van het *affirmative action* beleid rekening moeten worden gehouden met de kosten die het beleid voor bedrijven met zich meebrengt (Nagel, 2004:340).

De grootste kritiek bestaat uit het argument dat het toepassen van *affirmative action* oneerlijk is: *to be passed over because of membership in a group one was born into, where this has nothing to do with one's individual qualifications for a position, can arouse strong feelings of resentment* (Nagel, 2004:340). Volgens Nagel vindt deze kritiek haar oorsprong in het ideaal dat men beoordeeld zou moeten worden op basis van individuele eigenschappen in plaats van op een niet gekozen positie in een groep. Dit argument wordt in verschillende literatuur ook wel aangehaald als een argument op basis van individuele verdienste¹¹. Zo zou *affirmative action* kunnen leiden tot de volgende oneerlijke situatie. Harry (m) komt uit een familie met weinig geld en heeft door geld bij te verdienen met een bijbaan zijn diploma gehaald om zo in aanmerking te komen voor een positie. Herma (v) komt uit een rijke familie en heeft, in tegenstelling tot Harry, zich volledig kunnen focussen op haar studie. Hoewel Harry meer werkervaring heeft door zijn bijbaan, wordt de positie vergeven aan Herma omdat het bedrijf *affirmative action* toepast. Herma krijgt dus voorrang omdat zij een vrouw is en daarmee tot een bepaalde bevolkingsgroep behoort, terwijl Harry het op individueel moeilijker heeft gehad én beter gekwalificeerd is. Men zou zeggen dat Harry het meer verdient om te worden aangenomen voor de positie.

Echter, dat betekent niet dat er sprake is van slechts een omgekeerde vorm van discriminatie. Er is namelijk een andere reden dan alleen het lidmaatschap aan een bepaalde bevolkingsgroep waarom Herma een voorkeurspositie zou mogen genieten. Volgens Nagel berust discriminatie op een afkeer jegens een bepaalde bevolkingsgroep en het idee dat deze bevolkingsgroep een lagere status verdient. Dit is niet het geval bij *affirmative action*: *those who benefit or lose out because of their race or sex cannot be said to deserve their good or bad fortune* (Nagel, 2004:340). Een andere reactie komt van Prue Burns en Jan Schapper. Zij stellen dat het argument met betrekking tot verdienste slechts voortkomt uit de aanname dat mensen die beschikken over een bepaalde set eigenschappen waarmee men goed kan gedijen in de huidige maatschappelijke constructie, het meer verdienen om succesvol te zijn (Burns & Schapper, 2008:376).

¹¹ (Burns en Schapper, 2008:375; Beauchamp, 1997:153)

Het derde argument dat Nagel noemt is dat *affirmative action* kan leiden tot een beschadiging van het zelfvertrouwen. Zo zal het altijd onduidelijk zijn of iemand is aangenomen op basis van individuele kwaliteiten en kwalificaties of op basis van lidmaatschap aan een bepaalde bevolkingsgroep. Daarnaast zal het algemeen bekend worden dat succes iets anders betekent voor vrouwen en minderheden (Nagel, 2004:341). Het zelfvertrouwen evenals het respect van collega's kan worden beschadigd onder een *affirmative action* beleid (Beauchamp, 1997:153). Alleen wanneer het voor iedereen duidelijk is dat de kandidaat de positie te danken heeft aan de eigen kwaliteiten, kan een beschadiging van het zelfvertrouwen voorkomen worden.

De meeste voorstanders van *affirmative action* lijken het er over eens te zijn dat het beleid moet stoppen zodra het doel, waarvoor het beleid in het leven is geroepen, is gediend. Het doel van *affirmative action* heeft in de meeste gevallen te maken met het tegengaan van onbedoelde discriminatie wat het resultaat is van een in het verleden gedane onrecht tegen een bepaalde bevolkingsgroep (Beauchamp, 1998:143; Nickel, 1974:154; Sher, 1999:332). Zodra deze onbedoelde discriminatie uit de weg is geholpen, lijken de meeste auteurs het erover eens te zijn dat een *affirmative action* beleid niet meer te rechtvaardigen is.

1. De *Dominance Approach*

Theories of justice are centrally concerned with whether, how, and why persons should be treated differently from each other (Okin, 1987:42). Maar hoewel rechtvaardigheidstheorieën zich voornamelijk bezighouden met hoe en waarom personen anders behandeld zouden moeten worden, lijken verschillen op basis van sekse en gender genegeerd te worden in de gangbare liberale rechtvaardigheidstheorieën. Sekse is het biologische verschil tussen man en vrouw, gender is het cultureel en maatschappelijk bepaalde verschil tussen man en vrouw. Beide zijn echter van belang om mee te nemen in een rechtvaardigheidstheorie omdat zowel sekse als gender aanleiding geven om personen verschillend te behandelen (Okin, 1987:65; Mackinnon, 1987:33). Dit is de kritiek die vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid dan ook wordt geleverd op liberale rechtvaardigheidstheorieën.

In deze paragraaf zal ik allereerst de kritiek van de feministische theorie van seksegelijkheid op de liberale rechtvaardigheidstheorieën uiteenzetten. Vervolgens zal ik bespreken wat de kritiek vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid betekent voor hun kijk op rechtvaardigheid. Het doel van deze paragraaf is om accenten die afwijken van de accenten uit liberale rechtvaardigheidstheorieën, expliciet te maken. Zoals ik in de inleiding al vermeld heb, zal ik hier namelijk geen volledige rechtvaardigheidstheorie ontwikkelen. Er ontbreekt te veel informatie om in de beperkte ruimte die ik hier heb, een dergelijke theorie te ontwikkelen. Feministen als Will Kymlicka (1997), Catharine A. Mackinnon (1987) en Susan M. Okin (1987) lijken namelijk slechts gedeelten van een vernieuwde rechtvaardigheidstheorie te hebben ontwikkeld. Daarnaast ontbreekt er specifieke informatie over hun kijk op de liberale accenten van deze rechtvaardigheidstheorieën en op hoe deze accenten zich verhouden tot de kritiek die zij hebben geleverd. In plaats daarvan zal ik mij dus richten op accenten uit de theorieën van de bovenstaande feministen, die een bepaalde kijkrichting suggereren. Voor een evaluatie van *affirmative action* die volledig uitsluitel biedt, zal het echter nodig zijn om de feministische theorie aan te vullen tot een volledige rechtvaardigheidstheorie.

Om de accenten van de feministische theorie van seksegelijkheid expliciet te maken, zal ik mij richten op de *dominance approach*, een benadering waarin men stelt dat er een dominante positie is weggelegd voor de man waardoor vrouwen minder kansen hebben om tot de arbeidsmarkt toe te treden dan mannen (Mackinnon, 1987:40). In deze dominante positie hebben mannen, ten opzichte van vrouwen, namelijk veel meer inspraak in hoe de maatschappij wordt vormgegeven. Wanneer een persoon of een groep personen een dominante positie bezet, betekent dat dat deze persoon of groep personen meer invloed of macht heeft dan een ander persoon of groep personen. In dit geval betekent het, dat voornamelijk mannelijke belangen en idealen weerspiegeld worden in de maatschappij en dat vrouwelijke belangen en idealen ondervertegenwoordigd zijn. Dit moet anders, stellen deze feministen. In een ideale rechtvaardige samenleving, zouden zowel mannen als vrouwen even veel te zeggen moeten hebben over de vormgeving van de maatschappij, waardoor de behoeften en belangen van mannen en vrouwen evenredig worden behartigd.

Waarom worden problemen als ‘de dominantie van de man’ niet duidelijk onder liberale rechtvaardigheidstheorieën? Dat komt doordat theorieën van rechtvaardigheid op basis van de ervaringen van de man zijn ingericht, stelt Susan M. Okin in haar artikel *Justice and Gender* (1987). Okin komt tot de conclusie dat zowel sekse als gender niet geadresseerd worden in Rawls’ eerlijkheidstheorie terwijl rechtvaardigheid vereist dat gender wél geadresseerd wordt. Door zowel sekse als gender niet te benoemen als wezenlijk onderdeel van een rechtvaardigheidstheorie, blijven ongelijkheden op basis van deze kenmerken verborgen, zo ook de dominantie van de man.

Door mogelijke sociale posities als welvaart, intelligentie en kracht *wel* specifiek te noemen als verhuld onder de sluier van onwetendheid, maar (cruciale) posities op basis van sekse en gender te scharen onder 'and the like', kan geïllustreerd worden waar Rawls' theorie tekort schiet in het benoemen van sekse én gender als relevante onderdelen van een rechtvaardigheidstheorie. Door een grote nadruk te leggen op een gelijke behandeling, lijkt Rawls' benadering aan te sluiten bij de *sameness approach*. De *sameness approach* stimuleert vrouwen om net als mannen te zijn, om zo van een gelijke behandeling te kunnen genieten (Mackinnon, 1987:33). Kortom, iedereen wordt volgens eenzelfde standaard behandeld. Een standaard kan beschouwd worden als een meetlat waaraan kwaliteiten of succes gemeten kan worden. De *sameness approach* is echter door veel feministen en tevens door mijzelf, afgewezen als benadering omdat er geen erkenning van verschillen op basis van zowel sekse en gender plaatsvindt. Rawls stelt echter dat de belangrijkste verschillen al gefilterd worden onder de sluier van onwetendheid. Dit is echter niet vanzelfsprekend. Okin illustreert daarom haar zorgen, over Rawls' sluier van onwetendheid, aan de hand van een cartoon:

Three elderly, robed male justices are depicted, looking down with astonishment at their very pregnant bellies. One says to the others, without further elaboration: "Perhaps we'd better reconsider that decision." This illustration points to several things. First, it graphically demonstrates the importance, in thinking about justice, of a concept like Rawls's original position, which makes us put ourselves into the positions of others- especially positions that we ourselves can never be in. Second, it suggests that those thinking in such a way might well conclude that more than formal legal equality of the sexes is required if justice is to be done. As we have seen in recent years, it is quite possible to institutionalize the formal legal equality of the sexes and at the same time to enact laws concerning pregnancy, abortion, maternity leave, and so on, that in effect discriminate against women, not as women per se, but as "pregnant persons." The U.S. Supreme Court decided in 1976, for example, that "an exclusion of pregnancy from a disability benefits plan ... providing general coverage is not a gender-based discrimination at all the virtues of the cartoon is its suggestion that one's thinking on such matters is likely to be affected by the knowledge that one might become a "pregnant person." Finally, however, the illustration suggests the limits of what is possible, in terms of thinking ourselves into the original position, as long as we live in a gender-structured society. While the elderly male justices can, in a sense, imagine themselves pregnant, what is much more doubtful is whether, in constructing principles of justice, they can imagine themselves women. This raises the question whether, in fact, sex is a morally irrelevant and contingent human characteristic, in a society structured by gender (Okin, 1987:65).

Om deze reden zou het slordig zijn om aan te nemen dat men zich onder de sluier van onwetendheid volledig kan inleven in de positie van de andere sekse, zowel op basis van het biologisch verschil als op basis van gender. Dat terwijl het feit dat bevraagd kan worden of sekse en gender inderdaad niet van morele relevantie is in een gendergestructureerde maatschappij, al voldoende reden biedt om aandacht te besteden aan de verschillen op basis van sekse en gender wanneer men spreekt over rechtvaardigheid.

1.1 *Sameness, Difference, Dominance*

Op welke manier wordt er, vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid, anders aangekeken tegen rechtvaardigheid dan in gangbare liberale rechtvaardigheidstheorieën? Om antwoord te kunnen geven op die vraag zal ik eerst de twee benaderingen bespreken die mogelijk zijn onder liberale rechtvaardigheidstheorieën en waarom die twee benaderingen, in de ogen van de feministische theorie van seksegelijkheid, onrechtvaardig zijn. Wanneer ik heb uitgelegd dat deze twee benaderingen, de *sameness approach* en *difference approach*, beide tot een onrechtvaardige situatie leiden en daarom verworpen moeten worden, zal ik de *dominance approach* als derde benadering uitzetten. De *dominance approach* is een benadering die onderdeel uitmaakt van de feministische theorie van seksegelijkheid en benadrukt een aantal accenten die afwijken van de accenten uit liberale rechtvaardigheidstheorieën. De verhouding tussen die accenten en de accenten uit liberale rechtvaardigheidstheorieën zal ik vervolgens bepalen in paragraaf 3.

Volgens Catharine A. MacKinnon zijn er in de huidige theorieën over gelijkheid slechts twee paden beschikbaar die door vrouwen kunnen worden bewandeld, de *sameness approach* en de *difference approach*. Door deze twee benaderingen te noemen, verduidelijk ik de kritiek die wordt geleverd op liberale rechtvaardigheidstheorieën. In een rechtvaardigheidstheorie waar geen aandacht besteed wordt aan de verschillen tussen man en vrouw, is namelijk één van de wegen die men kan bewandelen, de weg die vrouwen stimuleert om hetzelfde als mannen te zijn. Deze benadering noemt Mackinnon de *sameness approach*. Om van een gelijke behandeling te kunnen genieten zouden vrouwen hetzelfde moeten zijn als mannen of zich in ieder geval hetzelfde moeten gedragen als mannen (Mackinnon, 1987:33). In het geval van de *sameness approach* zouden er bijvoorbeeld geen regelingen zijn voor betaald zwangerschapsverlof voor vrouwen. Dan zouden vrouwen namelijk anders behandeld worden dan mannen, wat niet door de beugel kan onder de *sameness approach*. Zoals in de cartoon van Okin te zien was, zou de *sameness approach* het resultaat zijn van Rawls' sluier van onwetendheid wanneer zowel sekse als gender niet worden genoemd. Om deze reden verwerp ik de *sameness approach*.

Een andere weg die men kan bewandelen is door juist anders te zijn dan mannen. Het idee van deze benadering is dat er een gelijke erkenning van verschil plaatsvindt. Dit noemt Mackinnon de *difference approach*. Vanuit de *difference approach* mag er met een dubbele standaard gemeten worden zolang er een oprecht sekseverschil is dat de actie in kwestie kan verklaren en rechtvaardigen (Mackinnon, 1987:34). Een zwangerschap zou in dit geval wél aanleiding geven tot zwangerschapsverlof. Deze dubbele standaard biedt geen reden tot een ongelijke behandeling omdat de ene standaard niet beter of slechter is dan de andere standaard. Onder de *difference approach* is er echter sprake van een gender-neutrale competitie, wat inhoudt dat er geen rekening wordt gehouden met de verschillen tussen mannen en vrouwen op basis van gender. Hoewel het idee van de *difference approach* een antwoord lijkt te zijn op de kritiek op de *sameness approach*, er wordt immers aandacht geschonken aan de verschillen tussen man en vrouw, brengt ook de *difference approach* geen seksegelijkheid teweeg. *The difference doctrine says it is sex discrimination to give women what we need, because only women need it. It is not sex discrimination not to give women what we need because then only women will not get what we need* (Mackinnon, 1987:36). Het probleem is dus dat wanneer er behoeften zijn die, vanwege genderstructuren, alleen bij vrouwen voorkomen, deze behoeften niet vervuld kunnen worden omdat dat het gelijkheidsbeginsel zou schenden. Er is dan immers geen sprake van een verschil op basis van sekse. Om deze reden verwerp ik óók de *difference approach*.

Om aan deze twee benaderingen te ontkomen, stelt Kymlicka dat het nodig is om sekseongelijkheid opnieuw te conceptualiseren. Om rechtvaardigheid te kunnen realiseren zou

seksongelijkheid opnieuw vormgegeven moeten worden, niet als probleem van discriminatie¹² tegen de vrouw maar als een probleem van dominantie van de man. Het is immers de man wiens invloed het meest prominent aanwezig is in de vormgeving van de maatschappij. Die invloed overschaduwde de invloed van de vrouw, waardoor de dominante idealen in de huidige maatschappij mannelijk zijn. Deze focus op dominantie wordt de *dominance approach* genoemd (Kymlicka, 1997:244). Wanneer het probleem verschuift naar dominantie in plaats van discriminatie, is de oplossing niet alleen te vinden in het wegnemen van discriminatie maar ook in het bereiken van gelijke macht voor mannen en vrouwen. Gelijkheid benodigt niet alleen kansengelijkheid¹³ om de door mannen gedefinieerde rollen na te streven, maar ook gelijke macht voor vrouwen om vrouwelijke of androgyne rollen te creëren die de behoeften en belangen van zowel mannen als vrouwen vervullen (Kymlicka, 1997:245). Dit is wat vanuit de feministische theorie van sekselijkheid beschouwd wordt als een ideale rechtvaardige situatie.

Bij het bereiken van een ideale rechtvaardige situatie waarin beide seksen evenveel invloed hebben op de vormgeving van de samenleving, is enige urgentie geboden. Dat komt omdat de huidige situatie, waarin mannelijke ervaringen en behoeften de samenleving domineren, volgens de *dominance approach* onrechtvaardig is voor vrouwen. Vrouwen hebben onder huidige liberale rechtvaardigheidstheorieën namelijk verminderde kansen om een bepaalde standaard van leven te bereiken dan dat mannen hebben. De reden hiervoor is dat wanneer mannen en vrouwen géén gelijke invloed op de vormgeving van de maatschappij uitoefenen, de idealen en behoeften van één van de seksen domineert. Dit heeft als resultaat dat de behoeften en idealen van in ieder geval één van de twee seksen ondervertegenwoordigd worden en de behoeften en idealen van de andere sekse oververtegenwoordigd worden. Dit is onrechtvaardig omdat het gevolg ervan is dat de andere sekse onder verminderde kansen komt te lijden. In het geval van een dominante positie van de man, is het voor vrouwen moeilijker om aan man-bevooroordeelde kwalificaties te voldoen. De posities waarvoor vrouwen kunnen solliciteren zijn namelijk voornamelijk vormgegeven op basis van de behoeften en belangen van mannen. Volgens Rawls' rechtvaardigheidstheorie zou iedereen, ongeacht in welke positie men is geboren, gelijke kansen moeten hebben om de eigen doelen na te streven (Rawls, 1981:23). De onevenredige vertegenwoordiging betekent daarom, wanneer er niets aan gedaan wordt, een voortdurende schending van het gelijkheidsbeginsel.

Er ligt dus een groot accent op het bewerkstelligen van een verschillende behandeling wanneer verschillen op basis van gender hierom vragen. De *dominance approach* kan gezien worden als een uitbereiding van de *difference approach*, waarin er om aandacht voor verschillen op basis van sekse wordt gevraagd. Het verschil tussen deze twee benaderingen is dat onder de *dominance approach* óók genders verschillen aanleiding geven tot een verschillende behandeling. Daarnaast ligt er een groot accent op het bereiken van een ideale rechtvaardige situatie waarin zowel mannen als vrouwen gelijke invloed hebben op de vormgeving van de samenleving.

Zoals ik eerder heb benoemd, kan de ondervertegenwoordiging van vrouwelijke behoeften en belangen het voor vrouwen moeilijker maken om aan de kwalificaties van een bepaalde functie te voldoen. Dat heeft bijvoorbeeld te maken met de verantwoordelijkheid die vrouwen voelen om de zorg voor kinderen en het huishouden op zich te nemen. In 2016 is er een onderzoek gepubliceerd waarin kenbaar is gemaakt dat vrouwen die veel werken, veel meer kans op ziektes hebben dan mannen die

¹² Met discriminatie bedoel ik in deze situatie een ongefundeerde ongelijke behandeling op basis van iemands geslacht. Dat is wat er onder de *difference approach* wordt tegengegaan.

¹³ Rawls' tweede rechtvaardigheidsprincipe: *social and economical inequalities are to be arranged so that they are both (a) reasonably expected to be to everyone's advantage, and (b) attached to positions and offices open to all* (Rawls, 2004:641).

veel werken. Uit het onderzoek kwam naar voren dat de voornaamste reden hiervoor is dat deze werkende vrouwen veel stress ervaren omdat zij zich naast hun werk ook nog bezig houden met de zorg over de kinderen¹⁴. De verantwoordelijkheid die vrouwen voelen om voor hun gezin te zorgen wordt gezien als gender gerelateerd. Hoewel voornamelijk vrouwen deze verantwoordelijkheid voelen, wordt er op de arbeidsmarkt over het algemeen weinig rekening gehouden met het combineren van werk en de zorg voor het gezin. De reden hiervoor is dat rollen en posities op de arbeidsmarkt zijn ingericht op basis van de behoeften van de man. Mannen zien zichzelf over het algemeen, op basis van hun gender, nu eenmaal niet als aangewezen persoon om de verantwoordelijk voor de zorg voor het gezin te dragen. Vrouwen worden dus geconfronteerd met een keuze tussen een fulltime baan of de zorg voor het gezin. Dit is een keuze waarmee mannen niet geconfronteerd worden (Okin, 1987:67). Het is dan ook geen verrassing dat driekwart van de werkende vrouwen een parttime functie bezet, ten opzichte van één kwart van de werkende mannen. De voornaamste reden hiervoor is dat vrouwen hun carrière combineren met de zorg voor kinderen en het huishouden¹⁵.

In liberale rechtvaardigheidstheorieën van John Rawls en John S. Mill, wordt echter aangenomen dat de verdeling van arbeid in een huishouden natuurlijk en vanzelfsprekend is. Mill stelt zelfs dat wanneer een vrouw trouwt, zij er logischerwijs ook voor kiest om de zorg voor kinderen én het huishouden op zich te nemen (Mill & Mill, 1970:179 in Kymlicka, 1997:248). Het huwelijk lijkt hierin dus een soort arbeidsovereenkomst te zijn. Ook Rawls gaat er vanuit dat de traditionele rolverdeling met de man als hoofd van het huishouden van nature rechtvaardig is en besteedt hier daarom weinig aandacht aan (Kymlicka, 1997:248).

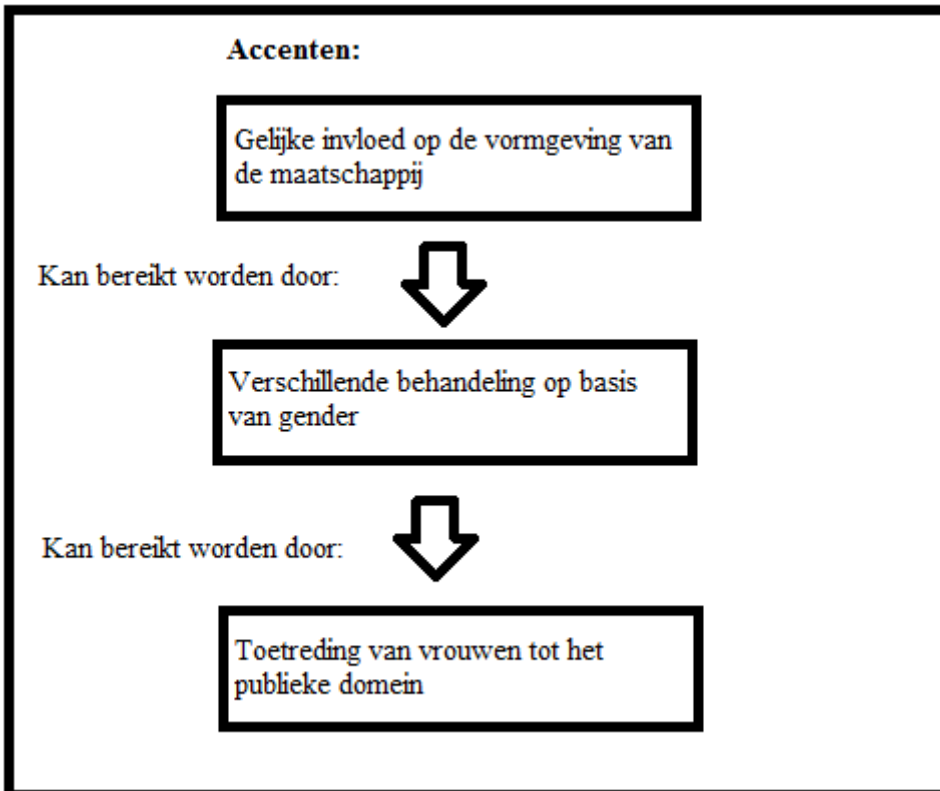
Echter, personen die het onbetaalde werk in het privédomein verrichten raken vaak economisch afhankelijk van de persoon in het gezin die het betaalde werk in het publieke domein verricht (de kostwinner). Vanwege genderstructuren zijn het voornamelijk vrouwen die zich geroepen voelen om het (onbetaalde) werk in het privédomein op zich te nemen¹⁶. Er is sprake van een onevenredige verdeling tussen mannen en vrouwen in wie het werk verricht in het publieke domein en wie het werk verricht in het privédomein. Deze onevenredige verdeling heeft onder andere als resultaat dat meer vrouwen dan mannen economisch afhankelijk zijn van hun partner. Waar Rawls en Mill stellen dat de relaties binnen de privésfeer op zichzelf al rechtvaardig zijn, zorgt die economische afhankelijkheid er wél voor dat het uiteindelijk de economisch zelfstandige mannen zijn die de autoriteit hebben over financiële beslissingen binnen een gezin (Kymlicka, 1997:249).

Wat er nodig is om de kansen van deze vrouwen te doen laten toenemen, is een gelijke invloed aan die van mannen om te bepalen hoe de samenleving wordt vormgegeven. Vrouwen zouden in dat geval de behoeften en belangen die onderdeel uitmaken van hun gender op hetzelfde niveau als dat van mannen kunnen vertegenwoordigen. Hierdoor zullen kwalificaties die voor bepaalde posities gevraagd worden even toegankelijk zijn voor mannen als voor vrouwen. Alleen dan zullen vrouwen daadwerkelijk dezelfde kansen genieten als mannen. Om dit te realiseren is het nodig dat vrouwen toetreden tot het publieke domein (Richards, 1980:200). Daar kunnen vrouwen hun eigen behoeften en belangen laten doorspiegelen in de maatschappij én kunnen zij economische zelfstandigheid bereiken. Dit maakt dat er een accent komt te liggen op het bewegen van vrouwen richting het publieke domein.

¹⁴ Bron: (Grzywacz, 2016)

¹⁵ Bron: Meer Werkende Vrouwen, CBS

¹⁶ Bron: Meer Werkende Vrouwen, CBS



Schema 3. Overzicht van accenten onder de *dominance approach*

2. Liberale Accenten

Eerder heb ik de drie meest prominente bezwaren tégen *affirmative action* behandeld, die gegeven zijn vanuit een liberale invalshoek. Met deze bezwaren als vertrekpunt zal ik in deze paragraaf de liberale accenten bespreken die óók relevant zijn in de feministische theorie van seksegelijkheid. Met liberale accenten doel ik op de liberale tendensen die blijken uit de kritiek op *affirmative action* en die berusten op de twee morele krachten: vrijheid en gelijkheid. De reden dat ik de bezwaren tegen *affirmative action* als vertrekpunt gebruik, is omdat deze bezwaren ook relevant zijn in de evaluatie van *affirmative action* vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid. Dat komt omdat feministen zich voor een groot deel alsnog aansluiten bij de rechtvaardigheidsprincipes van liberale rechtvaardigheidstheorieën. Het is immers de bedoeling dat de liberale accenten die een rol spelen in de kritiek op *affirmative action* opnieuw worden geëvalueerd vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid. De drie bezwaren; (1) dat *affirmative action* inefficiënt is, (2) dat *affirmative action* oneerlijk is en (3) dat *affirmative action* resulteert in een verlies van zelfvertrouwen, zal ik in deze paragraaf linken aan de liberale accenten¹⁷ die het belang benadrukken van; (1) het zo efficiënt mogelijk functioneren van de maatschappij, (2) vrije keuze van beroep en (3) zelfrespect (Rawls, 1981:23)¹⁸.

De laatste twee van de drie liberale accenten zijn afkomstig van Rawls' lijst waarin hij vijf primaire goederen benoemt die hij heeft vastgesteld tegen een achtergrond waarin mensen als vrije en gelijke personen naast elkaar kunnen leven (Rawls, 1981:11). Ieder individu zou in gelijke mate moeten beschikken over, in ieder geval, de vijf primaire goederen om zichzelf in vrijheid en naar eigen inzicht te kunnen ontwikkelen (Rawls, 1981:21). Om de kracht van deze accenten te beoordelen is het dan ook relevant om de achtergrond van deze accenten in gedachten te houden. Rawls stelt namelijk ook dat geen van deze accenten absoluut is. Hij zegt hierover: *since the basic liberties may be limited when they clash with one another, none of these liberties is absolute; nor is it a requirement that, in the finally adjusted scheme, all the basic liberties are to be equally provided for (whatever that might mean). Rather, however these liberties are adjusted to give one coherent scheme, this scheme is secured equally for all citizens* (Rawls, 1981:9). Het is dus mogelijk om een schending van deze accenten te accepteren wanneer er sprake is van een situatie waarin één van de basisrechten (vrijheid of gelijkheid) wordt geschonden of wanneer ze niet in gelijke mate voor iedereen kunnen gelden.

Het eerste liberale accent is niet afkomstig van Rawls' lijst van primaire goederen. Ik heb ervoor gekozen om de liberale accenten in lijn te houden met de bezwaren die reeds zijn geleverd op *affirmative action*. Hierdoor is het mogelijk om óók de argumenten die in het liberale debat over *affirmative action* zijn opgeworpen, opnieuw te evalueren vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid. Het eerste bezwaar, dat *affirmative action* inefficiënt is, heb ik beter kunnen plaatsen als accent op zichzelf dan als één van de primaire goederen. Wél bestaat er een link tussen dit accent en het *difference principle* van Rawls. Dit zal ik verduidelijken in het vervolg van deze paragraaf.

¹⁷ Rawls noemt in totaal 5 primaire goederen; de basisvrijheden, vrije beroepskeuze, bevoegdheden voor kantoren en posities met verantwoordelijkheden, inkomen en welzijn en zelfrespect (Rawls, 1981:23) Hiervan heb ik er twee gekozen omdat deze in lijn liggen met de bestaande bezwaren tegen *affirmative action*. Het eerste liberale accent berust niet op een primair goed maar op het bezwaar tegen *affirmative action* waarin gesteld wordt dat het beleid inefficiënt is.

¹⁸ Zie schema 4

2.1 Liberale Accenten: Liberale Rechtvaardigheidstheorieën

Vrijheid en gelijkheid zijn dus de twee belangrijkste kernbegrippen uit liberale rechtvaardigheidstheorieën (Friedman¹⁹, 2004:663; Kelly, 2015:1; Rawls, 2004:641). Met deze twee morele krachten als achtergrond, zal ik hier de drie accenten bespreken die ten grondslag liggen aan de bezwaren tégen *affirmative action*. Deze liberale accenten kunnen vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid niet zomaar worden verworpen. Feministen zijn immers ook liberalen en kennen daarmee waarde toe aan de twee krachten, vrijheid en gelijkheid. Omdat de liberale accenten die ik zal bespreken een product zijn van deze krachten, zal ik in paragraaf 2.2 bespreken in hoeverre deze accenten vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid nog worden geaccepteerd. Zoals eerder benoemd zal ik hier drie liberale accenten bespreken die gelegd worden op; (1) het zo efficiënt mogelijk functioneren van de maatschappij, (2) vrije keuze van beroep en (3) zelfrespect (Rawls, 1981:23).

Het eerste liberale accent, dat ligt op het zo efficiënt mogelijk functioneren van de maatschappij, ligt in lijn met het bezwaar tegen *affirmative action* waarin gesteld wordt dat *affirmative action* inefficiënt is. De morele kracht die aan dit accent ten grondslag ligt is vrijheid. Bedrijven en managers zouden voldoende vrijheid moeten hebben om hun eigen doelen na te streven. Het idee hiervan is dat de maatschappij nog zo efficiënt mogelijk moet blijven functioneren zodat het aanbod van onder andere; kansen, inkomen en ontwikkeling, voor iedereen zo groot mogelijk blijft. Wanneer minder gekwalificeerde personen worden aangenomen voor een functie, zouden deze minder goed presteren dan beter gekwalificeerde personen (Nagel, 2004:340). Een gevolg hiervan zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat bedrijven minder winstgevend zijn en dus minder belasting betalen waardoor er minder middelen beschikbaar zijn om te distribueren. Het inefficiënt handelen van een bedrijf kan dus negatieve gevolgen hebben voor het functioneren van de maatschappij.

Een soortgelijk idee is terug te vinden in het *difference principle* van Rawls. Hierin worden ongelijkheden geaccepteerd met als voorwaarde dat de minst bevoordeelde personen in de samenleving, onder een ongelijke samenleving vooralsnog het beste af zijn. Zo kan het voorkomen dat er verschillen bestaan in inkomen of welvaart waardoor sommigen meer middelen tot hun beschikking hebben om hun doelen te bereiken dan anderen. Dit is rechtvaardig wanneer de beschikbare middelen waarmee de minst bevoordeelde van de samenleving hun doelen kunnen bereiken, minder zouden zijn wanneer sociale en economische ongelijkheden anders zouden zijn dan dat nu het geval is (Rawls, 1981:41). Ongelijkheden zijn dus te accepteren, mits deze in het voordeel zijn van de minst bevoordeelde van de samenleving.

Het tweede liberale accent ligt op de vrije keuze van beroep tegen een achtergrond van verschillende kansen (Rawls, 1981:23). Zowel vrijheid als gelijkheid liggen ten grondslag aan dit accent. Zo is er vrijheid nodig om zelf te kiezen welk beroep men wilt uitoefenen en is er gelijkheid nodig in de kansen die men heeft om een bepaalde beroepskeuze na te streven. De vrijheid die men moet hebben om zelf te kiezen welk beroep men wilt uitoefenen heeft te maken met het idee dat men niet gedwongen moet worden om het ene beroep uit te oefenen in plaats van het andere beroep. Ook kansengelijkheid maakt onderdeel uit van dit accent. Er is gelijkheid nodig in de kansen die men heeft om een bepaalde beroepskeuze na te streven. Ongelijke kansen worden geaccepteerd wanneer er sprake is van aspecten waar geen invloed op kan worden uitgeoefend. Dit kan bijvoorbeeld iemands biologische aanleg zijn om spiermassa te ontwikkelen en zo topsporter te worden óf de hoogte van iemands IQ wanneer men astronaut wilt worden. Het tweede liberale accent ligt in lijn met het bezwaar op *affirmative action* waarin gesteld wordt dat het beleid oneerlijk is. Zo zou een voorkeurspositie voor een kandidaat uit een bepaalde bevolkingsgroep voor oneerlijke kansen zorgen én andere kandidaten verhinderen in hun vrije keuze van beroep.

¹⁹ Het betreft hier een overzichtsartikel van Friedman

Het derde liberale accent ligt op het hebben van zelfvertrouwen. Rawls stelt dat: *these bases are those aspects of basic institutions normally essential if citizens are to have a lively sense of their own worth as persons and to be able to develop and exercise their moral powers and to advance their aims and ends with self-confidence* (Rawls, 1981:23). Aan de basis van dit accent ligt het hebben van de vrijheid om met zelfvertrouwen de eigen doelen na te streven. Ook gelijkheid is echter van belang. Om jezelf te kunnen meten aan anderen en zo je positie in de samenleving op waarde te schatten, is het van belang om gelijk behandeld te worden met anderen in je samenleving. Het bezwaar op *affirmative action* dat in lijn ligt met dit accent is uiteraard het schaden van het zelfrespect wanneer men een voorkeurspositie krijgt toebedeeld op basis van de bevolkingsgroep waartoe men behoort. Het zal dan namelijk altijd onzeker zijn of men een positie te danken heeft aan de eigen kunde óf aan het feit dat men tot een bepaalde bevolkingsgroep behoort (Nagel, 2004:341; Beauchamp, 1997:153). Dit accent is belangrijk omdat het mensen een realistisch beeld geeft van wat zij waard zijn, kortom, het biedt men de mogelijkheid tot het vergaren van zelfkennis.

De drie liberale accenten liggen dus op; (1) het zo efficiënt mogelijk functioneren van de maatschappij, (2) vrije keuze van beroep en (3) zelfrespect (Rawls, 1981:23). Deze accenten zijn óók van belang onder de feministische theorie van seksegelijkheid. Maar zoals ik eerder aangegeven heb, zijn deze accenten niet absoluut en is het mogelijk om ze te schenden wanneer andere accenten in verhouding een grotere schending ondergaan. Om die reden zal ik in de volgende paragraaf deze liberale accenten bespreken in het licht van de accenten onder de *dominance approach*. De toevoeging van accenten vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid heeft namelijk gevolgen voor de mate waarin een schending van de liberale accenten kan worden geaccepteerd. Vanuit de feministische theorie wordt namelijk verondersteld dat de initiële situatie onrechtvaardig is terwijl er vanuit de liberale rechtvaardigheidstheorie van Rawls vanuit wordt gegaan dat eventuele ongelijkheden onder de sluier van onwetendheid al zijn weggenomen.

Bezwaar:	Liberaal Accent:	Toelichting:
Inefficiënt	Het zo efficiënt mogelijk functioneren van de maatschappij	<i>The basic structure of society is arranged so that it maximizes the primary goods available to the least advantaged to make use of the equal basic liberties enjoyed by everyone</i> (Rawls, 1981:41).
Oneerlijk	Vrije keuze van beroep tegen een achtergrond van diverse kansen	<i>These opportunities allow the pursuit of diverse final ends and give effect to a decision to revise and change them, if we so desire</i> (Rawls, 1981:23).
Zelfvertrouwen/Respect	De sociale basis van zelfrespect	<i>These bases are those aspects of basic institutions normally essential if citizens are to have a lively sense of their own worth as persons and to be able to develop and exercise their moral powers and to advance their aims and ends with self-confidence</i> (Rawls, 1981:23).

Schema 4. Overzicht van de link tussen de bezwaren op *affirmative action* en de liberale accenten

2.2 Liberale Accenten: Feministische Theorie van Seksegelijkheid

Vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid bestaat de veronderstelling dat de initiële situatie waarin wij ons bevinden, onrechtvaardig is voor vrouwen. Om deze onrechtvaardige situatie recht te zetten is het nodig om ons te focussen op drie accenten; (1) het laten toetreden van vrouwen tot het publieke domein, (2) het toepassen van een verschillende behandeling op basis van gender én (3) het bereiken van gelijke invloed op de vormgeving van de maatschappij voor zowel mannen als vrouwen. Vanuit het idee dat de huidige situatie onrechtvaardig is omdat er in onze samenleving een dominante positie is weggelegd voor mannen én met de bovenstaande drie accenten in gedachten, zal ik in deze paragraaf bespreken hoe er tegen de drie liberale accenten wordt aangekeken vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid.

Het eerste liberale accent ligt op het zo efficiënt mogelijk functioneren van de maatschappij. Dit accent moet ervoor zorgen dat zoveel mogelijk mensen zoveel mogelijk middelen tot hun beschikking hebben om hun doelen na te streven. Dit accent heb ik niet teruggevonden in feministische literatuur van onder andere Will Kymlicka (1997), Catharine A. Mackinnon (1987) of Susan M. Okin (1987). Het feit dat de initiële situatie onrechtvaardig is voor vrouwen, lijkt echter geen reden om dit accent weg te wuiven of in waarde te doen laten afnemen. Thomas Nagel zegt hierover: *the stronger the preference, the larger the cost to be justified* (Nagel, 2004:340). Dat betekent dat wanneer er zo'n sterke voorkeur uitgaat naar een vrouwelijke kandidaat dat men een vrouwelijke, maar minder gekwalificeerde kandidaat aanneemt, de kosten voor het bedrijf zullen stijgen. Hoe meer kosten een bedrijf maakt door te participeren in een *affirmative action* beleid, hoe minder efficiënt het bedrijf kan functioneren. Oftewel, hoe sterker de vorm van *affirmative action*, hoe groter de schending van dit liberale accent.

Aan het tweede liberale accent verandert wel degelijk iets. Het tweede liberale accent ligt op de vrije keuze van beroep tegen een achtergrond van diverse kansen (Rawls, 1981:23). Zoals eerder aangegeven spelen zowel vrijheid als gelijkheid een rol in dit accent. Het hebben van gelijke kansen is een onderdeel dat een andere lading krijgt onder de feministische theorie van seksegelijkheid. Ook feministen erkennen dat er sprake moet zijn van gelijke kansen. Er moet sprake zijn van gelijke kansen voor zover daar invloed op kan worden uitgeoefend. Iemands sekse, gender of aanleg om goed piano te kunnen spelen zijn bijvoorbeeld aspecten waar geen invloed op kan worden uitgeoefend. Onder dit liberale accent is het bezwaar ontstaan dat het geven van een voorkeurspositie aan vrouwen onrechtvaardig zou zijn voor andere, mannelijke kandidaten die daardoor onder verminderde kansen zouden komen te lijden. Echter, vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid bestaat het idee dat de initiële situatie reeds onrechtvaardig is voor vrouwen waardoor vrouwen nu al onder verminderde kansen lijden. Dat zou betekenen dat het toepassen van een voorkeursbehandeling voor vrouwen, in zekere mate slechts een middel is om de gelijkheid in kansen recht te trekken. Dit liberale accent op de vrije keuze van beroep tegen een achtergrond van diverse kansen wordt vanuit de feministische theorie dus erkend. Dit gebeurt wel vanuit het idee dat de initiële situatie onrechtvaardig is en ongelijke kansen als resultaat heeft. Met het formele aspect van dit accent, namelijk, het niet gedwongen worden om een bepaald beroep uit te oefenen, wordt vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid niets gedaan.

Het derde liberale accent ligt op het hebben van zelfrespect (Rawls, 1981:23). Rawls zegt hierover: *these bases are those aspects of basic institutions normally essential if citizens are to have a lively sense of their own worth as persons and to be able to develop and exercise their moral powers and to advance their aims and ends with self-confidence* (Rawls, 1981:23). Het op de hoogte zijn van de eigenwaarde is volgens Rawls een vrijheid waarover iedereen zou moeten kunnen beschikken. Echter, vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid is er veel kritiek geleverd op de standaard waaraan men deze eigenwaarde zou moeten ontleen. Deze standaard, stellen zij, is voornamelijk een

mannelijke standaard. Daarmee wordt bedoeld dat de samenleving voornamelijk door en voor mannen is vormgegeven en dat bijvoorbeeld de dominante definitie van succes, een mannelijke definitie is. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat er onder de *sameness* en de *difference approach* geen verschillende behandeling wordt geboden op basis van verschillende genders. Hierdoor meten vrouwen hun eigenwaarde aan de hand van een mannelijke standaard²⁰. Deze standaard is niet per definitie hoger of lager dan een vrouwelijke standaard, maar bevat wel degelijk andere aspecten. Zo kan het in de ogen van mannen beter zijn om emoties te verdringen dan om empathisch te zijn terwijl dit voor vrouwen andersom zou kunnen zijn²¹. Wanneer vrouwen vervolgens hun eigenwaarde meten aan een mannelijke standaard, zou hun idee van eigenwaarde daar onterecht onder kunnen komen te lijden.

Dat komt omdat vrouwen onder een vrouwelijke standaard wellicht beter tot hun recht kunnen komen. Er zijn, zoals ik geïllustreerd heb in paragraaf 1.2, namelijk wel degelijk gegronde verschillen aan te wijzen op basis van gender. Omdat de arbeidsmarkt gedomineerd wordt door mannen²², kan men er vanuit gaan dat het ook mannelijke idealen zijn die op de arbeidsmarkt domineren. Deze idealen kunnen afwijken van vrouwelijke idealen. Wanneer vrouwen hun eigen kwaliteiten meten aan voornamelijk mannelijke idealen, zou dat kunnen leiden tot een misplaatst zelfbeeld. Wanneer het voornamelijk vrouwen zouden zijn die de arbeidsmarkt zouden domineren en dus ook vrouwelijke idealen, dan zouden de kwaliteiten van vrouwen op hogere waarde worden geschat. Om die reden is het nodig om tot een evenredige representatie van mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt te komen. Dat betekent dat dit laatste accent alsnog erkend lijkt te worden vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid, maar dat het daarnaast óók van belang is om aandacht te besteden aan de verschillen op basis van gender om tot een accuraat zelfbeeld te komen.

Het liberale accent dat ligt op het zo efficiënt mogelijk functioneren van de maatschappij staat in spanning met de *dominance approach*. Dat komt omdat dit accent vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid erkend lijkt te worden als noodzakelijk goed om voor zoveel mogelijk mensen zoveel mogelijk middelen te creëren om de eigen doelen na te streven. De vrije keuze van beroep tegen een achtergrond van diverse kansen lijkt ook te worden erkend. Echter, dit accent zou wel moeten worden beschouwd vanuit het idee dat er sprake is van een initiële onrechtvaardige situatie waarin vrouwen onder verminderde kansen lijden. Tot slot is het derde liberale accent ook onderhevig aan kritiek. Hoewel het accent op zichzelf wordt geaccepteerd, is een belangrijke toevoeging dat het noodzakelijk is om gender in overweging te nemen om tot een accuraat zelfbeeld te komen. Aan de hand van deze bevindingen zal ik in de volgende paragraaf de verhoudingen tussen deze liberale accenten, die onderdeel uitmaken van de feministische theorie van seksegelijkheid, én de accenten die puur afkomstig zijn uit de feministische theorie van seksegelijkheid, duidelijk maken. Deze verhoudingen zal ik proberen op te helderen aan de hand van drie casussen om daarmee een kijkrichting te bieden voor de mate waarin *affirmative action* vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid kan worden geaccepteerd.

²⁰ Vrouwen meten hun eigenwaarde aan een mannelijke standaard omdat deze, volgens de feministische theorie van seksegelijkheid, de dominante standaard is (Kymlicka, 1997:244).

²¹ Dit voorbeeld is berust op een aanname

²² Bron: Meer Werkende Vrouwen, CBS

3. Verhouding van Accenten

Omdat de feministische theorie van seksegelijkheid onvolledig is in het benoemen van de waarde die zij toekent aan de liberale accenten ten opzichte van de accenten die voortkomen uit de *dominance approach*, zal ik die verhouding in deze paragraaf verhelderen. Door een gebrek aan expliciete uitspraken over deze verhouding en theorie over de liberale accenten, zal ik werken met (behulp van) casussen die betrekking hebben op *affirmative action*. Het zal daarom ook niet mogelijk zijn om volledig uitsluitel te bieden over hoe deze accenten zich tot elkaar verhouden. Daarvoor is het nodig dat de feministische theorie van seksegelijkheid wordt aangevuld tot een volledige rechtvaardigheidstheorie. Voor nu zal ik daarom slechts een kader schetsen waarbinnen meer duidelijkheid kan worden geschept over hoe de liberale accenten en de accenten onder de *dominance approach* zich tot elkaar verhouden.

Ook van belang is of ik een eventuele schending van de accenten accepteer. Ik stel dat het voor de rechtvaardiging van *affirmative action* veel uitmaakt of *affirmative action* wordt ingezet als een tool om gebeurtenissen uit het verleden te corrigeren of om een huidige onrechtvaardige situatie recht te zetten. Zo richten auteurs als James W. Nickel en Tom L. Beauchamp zich in de rechtvaardiging van *affirmative action* voornamelijk op bevolkingsgroepen waartegen in het verleden is gediscrimineerd en die als gevolg daarvan nu het slachtoffer zijn van onbewuste discriminatie (Beauchamp, 1998:151; Nickel, 1974:154). Onder de feministische theorie van seksegelijkheid is er niet alleen sprake van eventuele onbewuste discriminatie, maar óók van een initieel onrechtvaardige situatie waardoor vrouwen onder verminderde kansen komen te lijden. Er zijn dus accenten die, zolang deze onrechtvaardige situatie in stand blijft, voortdurend geschonden worden. Dat maakt een beperkte en tijdelijke schending van andere accenten acceptabel. Het is namelijk een keuze tussen twee kwaden. Door *geen* actie te ondernemen blijven er accenten geschonden worden en door *wel* actie te ondernemen vindt er óók een schending van accenten plaats. Een belangrijk verschil is dat er, door actie te ondernemen, uiteindelijk verandering plaatsvindt in de huidige onrechtvaardige situatie en dat het laten voortduren van die situatie door *geen* actie te ondernemen, een voortdurende onrechtvaardige situatie tot gevolg heeft.

3.1 Casus 1: Minimaal

De eerste casus geeft een situatie weer waarin *affirmative action* wordt toegepast in de minimale vorm:

*Herma (v) en Harry (m) solliciteren voor een fulltime en invloedrijke functie bij bedrijf A. Zowel Harry als Herma voldoen aan alle kwalificaties die gesteld zijn in de vacature. Harry heeft echter nog een aantal extra kwalificaties op zijn cv. Zo heeft Harry een aantal jaar meer relevante werkervaring en heeft hij al kennis van het computerprogramma waarmee er gewerkt wordt in bedrijf A. Dit waren echter geen vereiste kwalificaties. Bij bedrijf A wordt 80% van de invloedrijke posities bezet door mannen. Herma wordt aangenomen voor de baan. Bedrijf A houdt er namelijk een *affirmative action* beleid op na om onbewuste discriminatie bij medewerkers van het bedrijf tegen te gaan. Omdat beide kandidaten voldoen aan de kwalificaties die gesteld zijn in de vacature, is het gegeven dat Herma een vrouw is, een doorslaggevende reden om haar aan te nemen voor de positie.*

Laat ons deze casus eerst bekijken vanuit de aangepaste liberale accenten vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid. Het eerste accent, dat ligt op het zo efficiënt mogelijk functioneren van de maatschappij, wordt in dit voorbeeld niet geschonden. Dat komt omdat bedrijf A niet gedwongen wordt om een kandidaat aan te nemen die onvoldoende aan de gestelde kwalificaties voldoet. Hierdoor hoeft het bedrijf geen extra kosten te maken die in het nadeel kunnen zijn van het bedrijf zelf of van de aandeelhouders. Door het milde *affirmative action* beleid is bedrijf A in staat om zowel de voorkeur uit te laten gaan naar een vrouwelijke kandidaat als om een kandidaat aan te nemen die over voldoende kwalificaties beschikt. *The stronger the preference, the larger the cost to be justified* (Nagel, 2004:340). In dit geval is er slechts sprake van een lichte voorkeur om onbewuste discriminatie tegen te gaan. Het bezwaar dat *affirmative action* inefficiënt is voor een bedrijf, zou in deze casus dan ook omver geworpen kunnen worden. De prestaties van het bedrijf zullen niet komen te lijden onder het *affirmative action* beleid, waardoor de maatschappij waarin bedrijf A zich bevindt met eenzelfde efficiëntie kan blijven functioneren als vóór het *affirmative action* beleid het geval is geweest.

Het gegeven dat de kosten voor een bedrijf laag kunnen worden gehouden en het bedrijf haar verantwoordelijkheden jegens de aandeelhouders kan nakomen, heeft echter ook een negatieve kant. Zo zouden óók vrouwen die zich bevinden in het privédoelgebied zich geroepen moeten voelen om voor deze functie te solliciteren. Er is echter sprake van een minimaal *affirmative action* beleid, waaronder slechts kandidaten die zelf de keuze hebben gemaakt om te solliciteren én beschikken over de gevraagde kwalificaties, kunnen genieten van een voorkeurspositie. Zo blijft wellicht de beperking van vrijheid voor het bedrijf minimaal, maar óók het effect van het *affirmative action* beleid. Om het exacte effect van deze vorm van *affirmative action* vast te stellen is er verder onderzoek benodigd.

Het tweede accent ligt op de vrije keuze van beroep tegen een achtergrond van diverse kansen (Rawls, 1981:23). Er vindt geen schending plaats van de vrije beroepskeuze. Iedereen is vrij om voor deze functie te solliciteren en niemand wordt gedwongen om een beroep uit te oefenen tegen zijn zin. Wat gebeurt er echter met het tweede aspect van dit accent; de kansengelijkheid? Harry zijn kansen lijken af te nemen zodra er een vrouwelijke kandidaat, die beschikt over de gevraagde kwalificaties, meedingt voor de positie. De vrouwelijke kandidaat zou namelijk, in het geval van gelijke kwalificaties, altijd boven Harry verkozen worden. Toch lijken de kansen van Harry, vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid, niet per definitie af te nemen. Zij stellen namelijk dat er sprake is van een initiële situatie die onrechtvaardig is en die leidt tot verminderde kansen voor vrouwen. Dat betekent dat Harry vóór de invoering van het *affirmative action* beleid een voorsprong

heeft gehad ten opzichte van Herma. Heeft deze vorm van *affirmative action* tot gevolg dat de kansen van Harry en Herma aan elkaar gelijk zijn getrokken?

Er is geen exact antwoord op die vraag te geven. Dat komt omdat deze casus gaat over individuele gevallen en de feministische theorie van seksegelijkheid gaat over de algehele verhoudingen in een samenleving. Door Herma een voorkeurspositie toe te bedelen in het geval van gelijke kwalificaties neemt *niet* de kansengelijkheid van alle vrouwen in haar samenleving toe. Echter, op individueel niveau ligt dit anders. Eventuele onbedoelde discriminatie waar Herma als vrouw slachtoffer van heeft kunnen worden is uitgesloten. Ook zou gesteld kunnen worden dat de kansen van Herma, door haar voorkeurspositie, gelijk worden getrokken aan die van Harry. Belangrijker is echter dat rechtvaardigheid vereist dat niet alleen Herma, maar geen enkele vrouw op basis van het gegeven dat zij als vrouw geboren is, onder verminderde kansen mag komen te lijden. Dat is het geval volgens het principe van de sluier van onwetendheid én de kritiek die daar vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid op is gegeven. De sociale positie waarin iemand is geboren zou onder de sluier van onwetendheid niet van invloed mogen zijn op de kansen die zij heeft om haar sociale positie te verbeteren.

Daarnaast is er nog een opmerking te plaatsen bij het gelijktrekken van de kansen van Harry en Herma middels een voorkeurspositie bij gelijke kwalificaties. Herma heeft in deze casus namelijk zelf de stap gemaakt om te gaan solliciteren, daarnaast heeft zij stappen ondernomen om aan de kwalificaties te voldoen die nodig zijn voor deze functie. Het gegeven dat er in Nederland driekwart van de vrouwen parttime werkt ten opzichte van een kwart van de mannen²³, is echter een indicator dat Herma een uitzondering is. Omdat veel vrouwen en mannen het privé-domein als vanzelfsprekend als het *vrouwelijk* domein beschouwen, is er dus een meer actieve vorm van *affirmative action* benodigd om een verandering in deze genderstructuren teweeg te brengen. Om seksegelijkheid te bereiken is het namelijk wel degelijk relevant om vrouwen te motiveren om toe te treden tot het publieke domein²⁴, wat niet het geval is in deze casus.

Ook het accent op de vrije keuze van beroep tegen een achtergrond van diverse kansen blijft ongeschonden. De vrouwen die de stap maken om aan de gevraagde kwalificaties te voldoen én om te solliciteren zouden onder normale omstandigheden lijden onder verminderde kansen vanwege hun sekse. Het toepassen van een minimale vorm van *affirmative action* heeft als resultaat dat die verminderde kansen gelijk worden getrokken aan die van mannelijke kandidaten.

Het derde accent dat ligt op het recht op het hebben van zelfrespect, heeft aanleiding gegeven tot een bezwaar tegen *affirmative action*. In dit bezwaar wordt gesteld dat het zelfrespect van vrouwen geschaad zou kunnen worden omdat het voor hen en hun collega's onduidelijk is of zij hun positie te danken hebben aan hun eigen kunde of aan een hun lidmaatschap aan de vrouwelijke bevolkingsgroep (Nagel, 2004:341; Beauchamp, 1997:153). Kan de voorkeurspositie die aan Herma wordt gegeven dit tot gevolg hebben? Ik stel dat er in deze casus per definitie geen sprake is van een verlies aan zelfrespect. Dat komt omdat Herma sowieso aan de gestelde kwalificaties voor de vacature heeft voldaan. Het *affirmative action* beleid zorgt er slechts voor dat Herma haar vrouw-zijn geen reden kan zijn voor een afwijzing. Herma hoeft dus geen vraagtekens te stellen bij haar bekwaamheid, zij is immers voldoende gekwalificeerd.

Echter, wanneer wij dit accent bekijken vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid is er wel degelijk sprake van een schending van dit liberale accent. Volgens deze theorie is de standaard waaraan Herma haar zelfrespect ontleent namelijk een mannelijke standaard, terwijl Herma een vrouw is en zich zou moeten meten aan een vrouwelijke standaard²⁵ om tot een realistisch zelfbeeld te

²³ Bron: Meer Werkende Vrouwen, CBS

²⁴ (Richards, 1980:199)

²⁵ Vrouwen meten hun eigenwaarde aan een mannelijke standaard omdat deze, volgens de feministische theorie van seksegelijkheid, de dominante standaard is (Kymlicka, 1997:244).

komen. De mannelijke standaard is niet per definitie beter of slechter dan een vrouwelijke standaard, maar kan wel degelijk andere aspecten bevatten. Zo zou de waardering voor het bieden van goede zorg van grotere waarde kunnen zijn voor vrouwen dan voor mannen. Of Herma zichzelf meet aan een mannelijke of vrouwelijke standaard kan van invloed zijn op hoe zij haar eigenwaarde inschat. Wanneer het voornamelijk vrouwen zouden zijn die de arbeidsmarkt zouden domineren en dus ook vrouwelijke idealen, dan zouden de kwaliteiten van vrouwen op hogere waarde worden geschat. Onder verschillende standaarden worden namelijk verschillende waarden aan verschillende kwaliteiten toegekend.

Er is slechts één manier om ervoor te zorgen dat Herma haar eigenwaarde kan ontleen aan een vrouwelijke standaard in plaats van aan een mannelijke standaard. De eerste manier is om tot een evenredige representatie van mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt te komen waardoor mannen en vrouwen gelijke invloed hebben op de idealen die in de samenleving vorm geven. Dan zouden de kwaliteiten waaraan men de eigenwaarde meet, naar proportie worden weergegeven waardoor men tot een realistischer zelfbeeld kan komen. Echter, deze gelijke representatie is wat *affirmative action* uiteindelijk als resultaat zou moeten hebben. Het is niet mogelijk om deze gelijke representatie en gelijke invloed op de maatschappij op korte termijn te realiseren. Een schending van dit accent in het licht van de *dominance approach* is dus onoverkomelijk.

Onder deze minimale vorm van *affirmative action* lijkt de kritiek voornamelijk uit te gaan naar het gebrek aan erkenning van een initieel onrechtvaardige situatie. Er vindt geen serieuze schending van de liberale accenten plaats. In dit voorbeeld is er namelijk sprake van gelijke kwalificaties waardoor bedrijven niet in tweestrijd komen in het behartigen van de belangen van het bedrijf zelf en naleven van het *affirmative action* beleid. Ook betekent dit beleid een lichte verbetering van de kansengelijkheid aangezien Herma als vrouw in de initiële situatie onder verminderde kansen heeft geleden. Ook lijkt het liberale accent op het zelfrespect niet te worden geschonden. Door de voorwaarde van gelijke kwalificaties is het voor Herma namelijk duidelijk dat zij voldoende in staat is om haar functie uit te oefenen.

Men kan echter vraagtekens zetten bij het effect van het *affirmative action* beleid, nu de bevoegdheden van bedrijf A vrijwel niet verminderen. Heeft het *affirmative action* beleid dan wel voldoende effect? Dat is tevens ook het geval onder het accent dat ligt op de vrije keuze van beroep en de daarbij behorende kansengelijkheid. Hoewel het positief is dat de kansengelijkheid lijkt toe te nemen onder deze vorm van *affirmative action*, blijft het effect van het beleid beperkt tot vrouwen die zelf de stap hebben genomen om aan de kwalificaties te voldoen en om vervolgens te solliciteren. Vrouwen in het privé domein worden niet gemotiveerd om zich richting te arbeidsmarkt te bewegen. Dit is echter wel degelijk van belang om een gelijke representatie van mannen en vrouwen en daarmee gelijke invloed op de vormgeving van de samenleving te bewerkstelligen. Het liberale accent op zelfrespect lijkt in eerste instantie gehonoreerd te worden. Echter, de eigenwaarde die Herma lijkt te hebben doordat zij mede op basis van haar kwalificaties is geselecteerd, is misleidend. Ook in dit geval is er namelijk sprake van een initiële onrechtvaardige situatie waarin een mannelijke standaard domineert. Dit is echter geen schending die is ontstaan door het *affirmative action* beleid.

De minimale vorm van *affirmative action* is onacceptabel omdat er te weinig actie plaatsvindt om een onrechtvaardige situatie recht te zetten. Wellicht worden liberale accenten niet of slechts lichtjes geschonden, de veranderingen die het beleid teweeg brengt zijn minimaal. Omdat het effect van het *affirmative action* beleid beperkt blijft tot vrouwen die zelf de stap nemen om te solliciteren én vrouwen die daarnaast ook over de gevraagde kwalificaties beschikken, heeft de minimale vorm van *affirmative action* geen invloed op een groot deel van de vrouwen. Er is daarom ook maar een beperkt resultaat mogelijk. Gelijke invloed voor mannen en vrouwen zou daarom niet bereikt kunnen worden onder deze vorm. Om deze reden is de minimale vorm van *affirmative action* onacceptabel.

	Schending?	Acceptabel?
Het zo efficiënt mogelijk functioneren van de maatschappij	Geen	Ja
Vrije keuze van beroep tegen een achtergrond van diverse kansen	Geen, toename van kansengelijkheid	Ja
De sociale basis van zelfrespect	Geen, door gelijke kwalificaties is het duidelijk dat Herma voldoende geschikt is voor de positie	Ja
Effect op wegnemen onrechtvaardige situatie	Effect is beperkt tot vrouwen die zelf besluiten te solliciteren Effect is beperkt tot vrouwen die beschikken over gevraagde kwalificaties	Nee

Schema 5. Overzicht van de evaluatie van de minimale vorm van *affirmative action*

3.2 Casus 2: Maximaal

De tweede casus is een situatie waarin *affirmative action* wordt toegepast in de maximale vorm:

Harry (m) en Herma (v) solliciteren voor een invloedrijke fulltime positie bij bedrijf B. Bij bedrijf B wordt 80% van de invloedrijke posities bezet door mannen. Bedrijf B houdt er daarom een affirmative action beleid op na waarin er een target is gesteld op het aantal vrouwen dat in 2016 moet worden aangenomen. Wanneer dit target niet wordt behaald, betaalt het bedrijf een boete aan de overheid. Om deze reden wordt bedrijf B gemotiveerd om actief op zoek te gaan naar vrouwelijke kandidaten. Een ander gevolg van dit target is dat de kwalificaties van sommige functies kunnen worden aangepast om tegemoet te komen aan de kwalificaties van vrouwelijke kandidaten. In hoeverre de kwalificaties die benodigd zijn voor een vacature veranderd kunnen worden, is context-afhankelijk. Zo is het niet de bedoeling dat iemand zonder diploma aan het werk wordt gezet als arts, maar zouden veranderingen in het aantal te werken uren of in het aantal jaren werkervaring dat gevraagd wordt, acceptabel zijn. Herma heeft minder werkervaring dan dat gevraagd werd in de vacature. Harry beschikt wel over voldoende werkervaring. Toch wordt Herma, op basis van het gegeven dat zij een vrouw is, aangenomen voor de functie.

Het eerste accent, dat ligt op het zo efficiënt mogelijk functioneren van de maatschappij, wordt in dit voorbeeld geschonden. Een *affirmative action* beleid is namelijk inefficiënt voor bedrijf B. Omdat bedrijf B gedwongen wordt om Herma, die in hun ogen minder gekwalificeerd is dan Harry, aan te nemen, wordt het bedrijf beperkt in haar vrijheid. Deze vrijheid heeft als doel dat bedrijf B in staat wordt gesteld om keuzes te maken die in het voordeel zijn van het bedrijf of van haar aandeelhouders. Zo bestaat door het *affirmative action* beleid de kans dat bedrijf B kosten moet maken die zij zonder *affirmative action* beleid niet had hoeven maken. Zo zouden er kosten gemaakt moeten worden in de actieve werving van vrouwelijke kandidaten en, in het geval dat kandidaten niet over de gevraagde kwalificaties beschikken, kunnen er kosten ontstaan door benodigde bijscholing of compensatie van eventuele verslechterde werkprestaties. Niet alleen de prestaties van het bedrijf zelf kunnen hieronder komen te lijden, maar ook het functioneren van de economie van de gehele samenleving. Wanneer er minder winst wordt gemaakt door bedrijf B, zou er bijvoorbeeld minder belasting worden afgedragen aan de staat waardoor er minder geld beschikbaar zou zijn voor sociale zekerheid. De minst bevoordeelden in de samenleving zouden hieronder kunnen komen te lijden.

Dit laatste hoeft niet per definitie het geval te zijn. Het is mogelijk dat Herma niet over de gevraagde kwalificaties beschikt, maar wel over andere soortgelijke kwalificaties die niet per definitie slechter zijn dan de gevraagde kwalificaties. Hierdoor kan het zijn dat de kosten die het bedrijf moet maken, evenals de verminderde prestaties van het bedrijf, kunnen meevallen. Toch ontstaat er door dit strikte *affirmative action* beleid een flinke beperking in de vrijheid van bedrijf B. Zij krijgt immers niet de vrijheid om naar eigen inzicht te bepalen welke kwalificaties relevant zijn. Hierdoor zijn zij niet langer in staat om in alle gevallen de belangen van het bedrijf en de aandeelhouders voorop te stellen.

Thomas Nagel stelt echter dat het onvermijdelijk is dat er opofferingen gedaan moeten worden om een sociaal achtergestelde bevolkingsgroep meer kracht te geven. Daarom zou er in het vaststellen van het *affirmative action* beleid rekening moeten worden gehouden met de kosten die het beleid voor bedrijven met zich meebrengt (Nagel, 2004:340). In deze casus is de voorkeur voor een vrouwelijke kandidaat zeer sterk. Dat betekent dat ook de kosten voor bedrijf B zeer hoog zijn. De sterke voorkeur voor de vrouwelijke kandidaat is gunstig aangezien het ideaal waarin mannen en vrouwen gelijke invloed op de samenleving hebben, door dit maximale beleid sneller in zicht komt. Het precieze effect van deze vorm van *affirmative action* zou nog in verder onderzoek moeten worden vastgesteld. Echter kan er al wel worden gezegd dat er onder deze maximale vorm van *affirmative action* grote stappen

worden genomen om een situatie te creëren waarin mannen en vrouwen evenredig gerepresenteerd worden in bedrijf B. Voor iedere positie die bij bedrijf B beschikbaar komt, zou hetzelfde *affirmative action* beleid worden toegepast. Wanneer iedere instelling een dergelijk beleid zou toepassen, zou er naar alle waarschijnlijkheid op korte termijn een gelijke representatie van mannen en vrouwen op invloedrijke posities ontstaan. Hoewel het precieze effect van dit beleid door middel van verder onderzoek nog moet worden vastgesteld, kan er al wel gesteld worden dat het beleid in deze casus meer effect heeft dan het beleid onder casus één van bedrijf A. Dat komt omdat de vacature kan worden aangepast naar de kwalificaties waar vrouwelijke kandidaten over beschikken én doordat er een actieve werving van vrouwelijke kandidaten plaatsvindt.

Het tweede accent ligt op de vrije keuze van beroep tegen een achtergrond van diverse kansen (Rawls, 1981:23). Er vindt geen schending plaats van de vrije beroepskeuze. Iedereen is vrij om voor deze functie te solliciteren en niemand wordt gedwongen om een beroep uit te oefenen tegen zijn zin. Toch vindt er een schending van dit accent plaats. Om de mate waarin dit accent geschonden wordt duidelijk te maken, zal ik eerst een beeld schetsen van hoe een situatie zonder *affirmative action* eruit zou kunnen zien. Wanneer er geen *affirmative action* beleid zou zijn, dan zou Herma lijden onder verminderde kansen. Als vrouw in een door mannen gedomineerde wereld, zou zij waarschijnlijk moeten strijden met voornamelijk mannelijke medekandidaten. De kwalificaties die gevraagd worden zijn voornamelijk door en voor mannen vormgegeven en de kans is groot dat het bedrijf, weliswaar onbewust, de voorkeur heeft voor een mannelijke kandidaat. Werving is niet nodig omdat er al voldoende mannen gereageerd hebben op de vacature. Wat voor maatregelen worden er bij bedrijf B genomen om deze verminderde kansen voor Herma gelijk te trekken aan die van Harry?

Allereerst vind er bij bedrijf B een actieve werving plaats. De kansen van Herma nemen af wanneer er meer vrouwelijke kandidaten zijn. Zo ook de kansen van Harry. Tot zover is er sprake van een voorsprong voor Harry. De kansen van zowel Harry als Herma zijn door de actieve werving van vrouwelijke kandidaten in gelijke mate afgenomen. Harry is de race echter gestart met een lichte voorsprong, die hij door de gelijke vermindering in kansen heeft behouden. Een tweede maatregel is dat kwalificaties tot op zekere hoogte flexibel zijn voor vrouwelijke kandidaten. De achterstand van Herma, die te danken is aan de door en voor mannen bedachte kwalificaties, zou hiermee worden weggenomen. In plaats van ervaring te hebben met leiding geven, heeft Herma namelijk ervaring met het managen van het huishouden. Harry beschikt wel over werkervaring in leiding geven. Hiermee worden de kansen van Herma dichterbij die van Harry getrokken. Het is echter onduidelijk of deze ontwikkeling de kansen van Herma ook daadwerkelijk gelijk trekt aan die van Harry. Daarom is de laatste maatregel, namelijk het hebben van een voorkeur voor een vrouwelijke kandidaat bovenop de reeds genomen maatregelen, bepalend. Met die laatste maatregel nemen de kansen van Harry af en die van Herma toe. Terwijl er onder de tweede maatregel al bijna kansengelijkheid voor Harry en Herma was bereikt, heeft deze laatste maatregel tot gevolg dat Harry erop achteruit gaat en Herma erop vooruit. Dat zou betekenen dat de kans bestaat dat met de laatste maatregel, de kansen voor Herma groter zijn dan voor Harry en het accent op kansengelijkheid dus wordt geschonden.

Een andere optie waarop de kansengelijkheid *niet* zou worden geschonden, is wanneer er wel sprake is van een actieve werving van vrouwelijke kandidaten én flexibele kwalificaties. Dus zonder een uiteindelijke voorkeur voor een vrouwelijke kandidaat. Een andere optie is om een actieve werving van vrouwelijke kandidaten toe te passen én een voorkeurspositie weg te leggen voor een vrouwelijke kandidaat. Dus geen flexibele kwalificaties. Deze laatste optie zal ik voorleggen in casus 3. De reden dat ik ervoor kies om niet de eerste optie verder uit te werken in een casus, is omdat het toepassen van flexibele kwalificaties een onacceptabele schending van het liberale accent op het zo efficiënt mogelijk functioneren van de maatschappij én op het liberale accent dat ligt op het hebben van zelfrespect, zou betekenen.

Het derde accent ligt op het recht op het hebben van zelfrespect. Onder de maximale vorm van *affirmative action* zou dit accent geschonden worden. Waar Herma in de eerste casus nog een

mannelijke standaard had om haar eigenwaarde aan te ontlenen, is daar in deze casus geen mogelijkheid toe. Het bezwaar op *affirmative action* dat met dit accent gepaard gaat is dat het zelfrespect van vrouwen geschaad zou kunnen worden omdat het voor hen en hun collega's onduidelijk is of zij hun positie te danken hebben aan hun eigen kunde of aan een hun lidmaatschap aan de vrouwelijke bevolkingsgroep (Nagel, 2004:341; Beauchamp, 1997:153). Vanwege de actieve werving én de flexibiliteit van de kwalificaties, vindt Herma geen enkele zekerheid over het feit dat zij haar positie aan haar vrouw-zijn te danken heeft of aan haar kwaliteiten. Dit is problematisch omdat het Herma geen realistisch beeld kan bieden van haar eigenwaarde. Daardoor is zij minder in staat om een inschatting te maken van haar kwaliteiten waardoor de kans bestaat dat Herma onrealistische toekomstplannen maakt op basis van een misplaatst zelfbeeld.

Onder de maximale vorm van *affirmative action* worden drie van de drie liberale accenten geschonden. Allereerst wordt bedrijf B niet in de gelegenheid gesteld om naar eigen inzicht een zo efficiënt mogelijk beleid toe te passen. Ook is de voorkeur voor een vrouwelijke kandidaat zo sterk, dat er een actieve werving plaats moet vinden. In plaats van kosten te maken in het belang van het bedrijf en de aandeelhouders, besteedt bedrijf B kosten aan het nastreven van een rechtvaardigheidsideaal. Een ideaal waarvan de kans bestaat dat zij er zelf wellicht niet eens achter staan en wat eventueel zelfs averechts kan uitpakken voor de minstbedeelden van de samenleving. Ook het accent dat ligt op de vrije keuze van beroep tegen een achtergrond van diverse kansen lijkt geschonden te worden in deze casus. Hoewel het moeilijk vast te stellen is wat er voor nodig is om de kansen van Herma gelijk te trekken aan die van Harry, heb ik geprobeerd aan te tonen dat een actieve werving samen met flexibele kwalificaties én met een voorkeurspositie voor een vrouwelijke kandidaat, haar doel voorbij schiet. Ook het accent op het zelfrespect wordt geschonden. Door de flexibele kwalificaties wordt Herma niet in staat gesteld om een realistisch zelfbeeld te ontwikkelen. Het zal voor haar en haar collega's onduidelijk zijn of zij haar positie te danken heeft aan haar vrouw-zijn of aan haar kwaliteiten.

Het is duidelijk dat deze maximale vorm van *affirmative action* onacceptabel is. Een voordeel van dit beleid is wel dat het ideaal van de feministische theorie van seksegelijkheid sneller in zicht lijkt te komen dan het geval was in casus 1. Het effect van dit *affirmative action* beleid zal nog middels verder onderzoek moeten worden vastgesteld. Toch kan reeds gezegd worden dat het beleid in deze casus meer effect heeft dan het beleid onder casus 1. Dat komt omdat de vacature kan worden aangepast naar de kwalificaties waar vrouwelijke kandidaten over beschikken én doordat er een actieve werving van vrouwelijke kandidaten plaatsvindt. Hierdoor zullen er naar alle waarschijnlijkheid op rapper tempo, meer vrouwen op invloedrijke positie gesitueerd worden wat een ideaal van gelijke invloed voor mannen en vrouwen dichterbij brengt.

	Schending?	Acceptabel?
Het zo efficiënt mogelijk functioneren van de maatschappij	Ja, beperking van de vrijheid om efficiënt te handelen	Nee
Vrije keuze van beroep tegen een achtergrond van diverse kansen	Ja, ongelijke kansen in het nadeel van Harry	Nee
De sociale basis van zelfrespect	Ja, eigenwaarde onduidelijk door flexibele kwalificaties	Nee
Effect op wegnemen onrechtvaardige situatie	Bereikt grotere groep vrouwen door actieve werving Flexibele kwalificaties als verschillende behandeling op basis van gender Flexibele kwalificaties als middel om meer vrouwelijke kandidaten in aanmerking te laten komen	Ja

Schema 6. Overzicht van de evaluatie van de maximale vorm van *affirmative action*

3.3 Casus 3: Gematigd

In deze derde casus zal ik een gematigde vorm van *affirmative action* bespreken. Deze vorm, waarin meer aandacht is voor de actieve werving van vrouwelijke kandidaten dan in de andere vormen, is een middenweg tussen de minimale en de maximale vorm van *affirmative action*. Het kan vanzelfsprekend lijken om de twee uiterste vormen van *affirmative action* uit te sluiten en een compromis te accepteren. Toch is dat, in ieder geval vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid, niet per definitie het geval. Zoals ik eerder heb aangegeven is er namelijk sprake van onrechtvaardige structuren in de samenleving waardoor vrouwen onder verminderde kansen lijden. Zolang er geen actie plaatsvindt om deze onrechtvaardige situatie weg te nemen, blijven vrouwen het slachtoffer van verminderde kansen. Ook betekent dat, dat hoe sneller en daadkrachtiger er actie wordt ondernomen, hoe sneller de onrechtvaardige situatie kan verdwijnen. Een maximale vorm van *affirmative action* zou weliswaar een grove schending van de accenten betekenen, maar biedt de grootste kans op snel resultaat. Ondanks dat de maximale optie de grootste kans op een snel resultaat biedt, heb ik in casus 2 aangetoond dat de lasten en de baten niet met elkaar in verhouding staan.

Om die reden is het nodig om een derde vorm van *affirmative action* te introduceren; de gematigde vorm. Deze vorm is gedeeltelijk al eerder genoemd door Tom L. Beauchamp. Beauchamp schaarde transparantie over het *affirmative action* beleid onder de minimale vorm (Beauchamp, 1998:157-158). In plaats daarvan introduceer ik hier een gematigde vorm van *affirmative action* waarin er, naast transparantie over het *affirmative action* beleid, ook een actieve werving van vrouwelijke kandidaten plaatsvindt. In deze casus is er dus meer aandacht voor het aantrekken van vrouwelijke kandidaten dan in de andere casussen:

Er komt een fulltime en invloedrijke positie beschikbaar bij bedrijf C. Bij bedrijf C wordt 80% van de invloedrijke posities bezet door mannen. Bedrijf C werkt met een affirmative action beleid met een quotum waarbij, in het geval van gelijke kwalificaties, de voorkeur uitgaat naar een vrouwelijke kandidaat. Daarnaast is bedrijf C al transparant over haar affirmative action beleid in de vacature. Ook vindt er een actieve werving plaats van vrouwelijke kandidaten die beschikken over de gevraagde kwalificaties. Herma (v) en Harry (m) solliciteren voor deze functie. Zowel Harry als Herma voldoen aan alle kwalificaties die gesteld zijn in de vacature. Harry heeft echter nog een aantal extra kwalificaties op zijn cv. Zo heeft Harry een aantal jaar meer werkervaring en heeft hij al kennis van het computerprogramma waarmee er gewerkt wordt in bedrijf C. Dit waren echter geen vereiste kwalificaties. Herma wordt aangenomen voor de baan met als doorslaggevende reden dat zij een vrouw is.

Het eerste liberale accent dat ik aan de hand van deze casus wil bespreken is het accent dat ligt op het zo efficiënt mogelijk functioneren van de maatschappij. Het bezwaar tégen *affirmative action* dat in lijn ligt met dit accent, is dat het beleid inefficiënt is voor het bedrijf waarin *affirmative action* wordt toegepast. Hoewel er in de vorige casus sprake was van een grove schending van dit accent, is dat in deze casus slechts een lichte schending. Dat komt omdat er in deze casus geen sprake is van flexibele kwalificaties. Bedrijf C kan nu naar eigen inzicht bepalen welke kwalificaties zij relevant acht voor de te vergeven positie. Hierdoor zullen de werknemers die aangenomen worden op basis van een *affirmative action* beleid, even goed presteren als werknemers die *niet* zijn aangenomen op basis van een *affirmative action* beleid. Toch vindt er nog een lichte schending van dit accent plaats. Dat komt door de actieve werving van vrouwelijke kandidaten die het bedrijf moet uitvoeren. Een actieve werving van vrouwelijke kandidaten brengt namelijk kosten met zich mee. Hierdoor steekt bedrijf C tijd en geld in de uitvoering van een *affirmative action* beleid, in plaats van in middelen die de belangen van het bedrijf en de aandeelhouders ten goede komen. De actieve werving die bedrijf C

wordt opgelegd is een schending van de vrijheid die het bedrijf zou moeten hebben om keuzes te maken die in het belang van het bedrijf zijn. Door de kosten die bedrijf C moet maken om het *affirmative action* beleid na te leven, kan bedrijf C niet naar haar volle potentieel efficiënt handelen.

Het feit dat bedrijf C opofferingen moet doen, is echter een indicator dat vaste patronen van het bedrijf doorbroken worden. Wanneer er namelijk al voldoende vrouwelijke kandidaten bij bedrijf C beschikbaar waren geweest, was er geen reden geweest tot actieve werving. Om die cyclus te doorbreken is er dus een *affirmative action* beleid nodig. De kosten die bedrijf C in naam van het *affirmative action* beleid moet maken, kunnen daarnaast beperkt blijven door de transparantie over het *affirmative action* beleid in de vacature. De precieze effectiviteit van een dergelijke openheid zal nog in verder onderzoek moeten worden vastgesteld. Wel is het waarschijnlijk dat vrouwelijke kandidaten zich eerder geroepen voelen om te solliciteren wanneer zij door de openheid over het *affirmative action* beleid ervaren dat de kansen in hun voordeel liggen. Mocht dit het geval zijn, dan zal dat kosten voor de actieve werving doen afnemen.

Hoewel er dus een lichte schending plaatsvindt van het accent dat ligt op het zo efficiënt mogelijk functioneren van de maatschappij, zullen de kosten voor bedrijf C door de openheid over het *affirmative action* beleid, beperkt blijven. Daarmee zal ook de (slechte) invloed van het *affirmative action* beleid op de efficiëntie van het functioneren van de samenleving beperkt blijven. Ook is een mogelijk resultaat van de actieve werving van vrouwelijke kandidaten dat meer vrouwen richting de arbeidsmarkt bewogen worden en op invloedrijke posities terecht komen.

Het tweede accent ligt op de vrije keuze van beroep tegen een achtergrond van diverse kansen (Rawls, 1981:23). Er vindt geen schending plaats van de vrije beroepskeuze. Iedereen is vrij om voor deze functie te solliciteren en niemand wordt gedwongen om een beroep uit te oefenen tegen zijn zin. In de tweede casus heb ik reeds besproken hoe een combinatie van een actieve werving, flexibele kwalificaties én een voorkeurspositie voor vrouwelijke kandidaten, kan leiden tot ongelijke kansen voor Harry en Herma. Omdat Herma reeds lijdt onder verminderde kansen, is het echter wel noodzakelijk om haar kansen te doen toenemen. In een ideale situatie zouden haar kansen gelijk worden getrokken aan die van Harry. Om die reden heb ik in de vorige casus een optie geïntroduceerd waarin er geen sprake is van én een actieve werving én flexibele kwalificaties én een voorkeurspositie voor vrouwelijke kandidaten, maar van slechts twee van deze maatregelen. Deze optie was om een actieve werving van vrouwelijke kandidaten toe te passen én een voorkeurspositie weg te leggen voor een vrouwelijke kandidaat maar geen flexibele kwalificaties te accepteren. Kortom, de gematigde vorm van *affirmative action*.

Onder deze vorm lijkt de grootste kans te bestaan dat de kansen van Herma gelijk worden getrokken aan die van Harry. Herma lijdt immers al onder verminderde kansen ten opzichte van Harry omdat zij een vrouw is. Door een actieve werving, en er dus meer vrouwelijke kandidaten zijn, nemen de kansen van Herma af. Zo ook de kansen van Harry. Tot zover is er nog sprake van een voorsprong voor Harry. Daarnaast is er sprake van een voorkeurspositie voor een vrouwelijke kandidaat. Hiermee nemen de kansen van Harry af. De kansen van Herma nemen toe ten opzichte van Harry. Ten opzichte van de andere vrouwelijke kandidaten verandert er voor Herma niets. Het is echter ook niet de bedoeling dat Herma een voorkeurspositie geniet ten opzichte van de andere vrouwelijke kandidaten. Het doel van het *affirmative action* beleid is namelijk dat de kansen van vrouwelijke kandidaten toenemen én niet dat alleen de kansen van Herma toenemen.

Waar de minimale vorm van *affirmative action* slechts voor verbeterde kansen van Herma heeft gezorgd (of andere vrouwen die zelf de stap hebben genomen om te solliciteren), heeft de gematigde vorm dat effect óók op de vrouwen die zich middels de actieve werving en de openheid over het *affirmative action* beleid, kandidaat hebben gesteld. De actieve werving en de openheid over het *affirmative action* beleid, hebben als resultaat dat óók vrouwen bereikt worden die onder andere omstandigheden niet hadden gesolliciteerd. Om seksegelijkheid te bereiken is het namelijk wel

degelijk relevant om vrouwen te motiveren om toe te treden tot het publieke domein²⁶. Zo kan een actieve werving ertoe leiden dat vrouwen zich geroepen voelen om zich uit het privé-domein richting de arbeidsmarkt te bewegen. Dit is echter alleen mogelijk als deze vrouwen over de gevraagde kwalificaties beschikken. Er is immers geen sprake van flexibele kwalificaties in deze casus.

80% van de invloedrijke posities worden in bedrijf C namelijk bezet door mannen. Dat zijn dan ook de personen die invloed hebben op het soort kwalificaties die benodigd zijn voor het uitoefenen van de beschikbare functie. Zoals ik reeds heb besproken in paragraaf 1, kan het voor vrouwen velen malen moeilijker zijn om aan zulke man-bevooroordeelde kwalificaties te voldoen. Verschillende genders vragen om een verschillende behandeling. Maar zoals ik heb laten zien in casus 2, zouden flexibele kwalificaties voor een grove schending van alle drie de liberale accenten zorgen. Een verschillende behandeling op basis van verschillen in gender evenals evenredige vrouwelijke invloed op de vormgeving van functies, zal echter het uiteindelijke resultaat zijn van een *affirmative action* beleid. Wanneer voldoende vrouwen door de gematigde vorm van *affirmative action* op een invloedrijke positie terecht komen, is het aan hen om kwalificaties op zo'n manier vorm te geven dat de behoeftes en belangen van de volgende groep vrouwen ermee worden behartigd.

Het derde accent dat ligt op het recht op het hebben van zelfrespect, heeft aanleiding gegeven tot een bezwaar tegen *affirmative action*. In dit bezwaar wordt gesteld dat het zelfrespect van vrouwen geschaad zou kunnen worden omdat het voor hen en hun collega's onduidelijk is of zij hun positie te danken hebben aan hun eigen kunde of aan hun lidmaatschap aan de vrouwelijke bevolkingsgroep (Nagel, 2004:341; Beauchamp, 1997:153). Op dit gebied vertoont deze casus veel overeenkomsten met casus 1 waarin ik de minimale vorm van *affirmative action* bespreek. Net als in casus 1 is er geen sprake is van een verlies aan zelfrespect. Dat komt omdat Herma sowieso aan de gestelde kwalificaties voor de vacature heeft voldaan. Het *affirmative action* beleid zorgt er slechts voor dat Herma haar vrouw-zijn geen reden kan zijn voor een afwijzing. Herma hoeft dus geen vraagtekens te stellen bij haar bekwaamheid, zij is immers voldoende gekwalificeerd.

Vanuit de feministische theorie van seksegelijkheid is er echter wel degelijk sprake van een schending van dit liberale accent, bekeken vanuit de *dominance approach*. Dat komt omdat de standaard waaraan Herma haar zelfrespect ontleent een mannelijke standaard is, terwijl Herma een vrouw is en haar eigenwaarde dus zou moeten ontleenen aan een vrouwelijke standaard²⁷. Maar zoals ik ook in casus 1 al heb aangegeven is deze schending onoverkomelijk en niet verbonden aan het *affirmative action* beleid. De enige manier waarop Herma haar eigenwaarde kan ontleenen aan een vrouwelijke standaard, is wanneer er gelijke invloed van mannen en vrouwen is op de vormgeving van de maatschappij waardoor de behoeftes en belangen zowel mannen als vrouwen weerspiegelen in de samenleving. Dit is dan ook wat er gepoogd wordt te bereiken middels *affirmative action*.

Waar de gematigde vorm van *affirmative action* tot op heden dezelfde kijkt als de minimale vorm lijkt te hebben op de mate waarin het liberale accent op zelfrespect geschonden wordt, is er wel degelijk een verschil. Dat komt door de actieve werving en openheid over het *affirmative action* beleid. Wanneer er als resultaat hiervan meer vrouwelijke kandidaten meedingen voor de positie, zou het zelfrespect voor Herma groeien. Hoe meer concurrenten, hoe groter de overwinning. Daarbij moet ik wel vermelden dat de situatie in casus 1, waar er geen sprake is van een actieve werving of openheid over het *affirmative action* beleid en er naar alle waarschijnlijkheid dus minder vrouwelijke kandidaten beschikbaar zijn, *niet* zou leiden tot een vermindering van zelfrespect. Ook betekent het verminderen of vergroten van het zelfrespect niet per definitie een schending van het accent. Dat komt omdat het liberale accent op zelfrespect voornamelijk gericht is op het hebben van een realistisch

²⁶ (Richards, 1980:199)

²⁷ Vrouwen meten hun eigenwaarde aan een mannelijke standaard omdat deze, volgens de feministische theorie van seksegelijkheid, de dominante standaard is (Kymlicka, 1997:244).

zelfbeeld (Rawls, 1981:23). Toch is het een positieve bijkomstigheid dat de uiteindelijk gekozen kandidaat haar baan met extra verworven zelfvertrouwen kan uitvoeren.

De gematigde vorm van *affirmative action* betekent dus een lichte schending van het accent dat ligt op het zo efficiënt mogelijk functioneren van de maatschappij én een lichte schending van het accent op zelfrespect. De schending van het accent dat ligt op het zo efficiënt mogelijk functioneren van de maatschappij is acceptabel omdat er iets anders tegenover staat. De actieve werving waar bedrijf C de kosten voor betaalt, is namelijk noodzakelijk om meer vrouwen richting de arbeidsmarkt te bewegen en op invloedrijke posities te situeren. Ook zal de transparantie over het *affirmative action* beleid, de kosten voor de actieve werving kunnen beperken. De schending van het accent op zelfrespect is minder relevant omdat het buiten het *affirmative action* beleid bestaat. Er is ook geen sprake van een schending van het accent op de vrije keuze van beroep tegen een achtergrond van kansen. Dat komt omdat de kansen van Herma slechts gelijk worden getrokken aan die van Harry. Door de voorkeurspositie die Herma wordt toebedeeld, lijdt zij niet langer onder verminderde kansen. Ook nemen de kansen van andere vrouwen toe doordat er sprake is van een actieve werving en openheid over het *affirmative action* beleid.

Ondanks dat er een lichte schending plaatsvindt van het accent dat ligt op het zo efficiënt mogelijk functioneren van de maatschappij, is deze schending acceptabel omdat het *niet* handelen een onrechtvaardige situatie in stand zou houden. Zolang er echter geen andere opties zijn om een gelijke invloed voor mannen en vrouwen op de vormgeving van de maatschappij te realiseren, betekent dat de instandhouding van een onrechtvaardige situatie. De gematigde vorm bereikt een grotere groep vrouwen door de actieve werving en de openheid over het *affirmative action* beleid, dan dat het geval is onder de minimale vorm. Daarnaast worden de liberale accenten in mindere mate geschonden dan het geval is onder de maximale vorm van *affirmative action*. De gematigde vorm is daarom het meest acceptabel in de mate waarin er actie wordt ondernomen om een onrechtvaardige situatie te verbeteren én in het zoveel mogelijke honoreren van de liberale accenten.

	Schending?	Acceptabel?
Het zo efficiënt mogelijk functioneren van de maatschappij	Ja, kosten voor actieve werving	Ja
Vrije keuze van beroep tegen een achtergrond van diverse kansen	Geen, door gelijke kwalificaties is het duidelijk dat Herma voldoende geschikt is voor de positie	Ja
De sociale basis van zelfrespect	Geen	Ja
Effect op wegnemen onrechtvaardige situatie	Bereikt grotere groep vrouwen door actieve werving Effect is beperkt tot vrouwen die beschikken over gevraagde kwalificaties	Ja

Schema 7. Overzicht van de evaluatie van de gematigde vorm van *affirmative action*

Conclusie

Ondanks dat er geen volledige feministische theorie van seksegelijkheid beschikbaar is, heb ik een kader kunnen schetsen waaruit een kijkrichting is gebleken. De gematigde vorm is het meest acceptabel gebleken als middel om gelijke invloed voor mannen en vrouwen te bereiken. Dat komt omdat er onder deze vorm veel aandacht uitgaat naar manieren waarop grotere groepen vrouwen bereikt kunnen worden. Door een actieve werving en openheid over het *affirmative action* beleid, is het bereik van deze vorm groter dan onder een minimaal *affirmative action* beleid. Doordat er daarnaast geen sprake is van flexibele kwalificaties of targets, worden de liberale accenten in veel mindere mate geschonden dan het geval is onder een maximaal *affirmative action* beleid.

Dat het juist de gematigde vorm van *affirmative action* is die het meest acceptabel blijkt, zou beschouwd kunnen worden als het intrappen van een open deur. Toch stel ik dat dit niet het geval is. De reden hiervoor is dat er in de feministische theorie van seksegelijkheid veel nadruk ligt op onrechtvaardige structuren in de maatschappij en het idee dat er daardoor continu liberale accenten worden geschonden. Zowel de minimale vorm als de maximale vorm van *affirmative action* zijn serieuze kandidaten geweest als middel om deze onrechtvaardige structuren tegen te gaan. De verhoudingen tussen de liberale accenten waarbij de feministische theorie van seksegelijkheid zich aansluit én de accenten onder de *dominance approach* zijn namelijk niet altijd duidelijk. Via drie casussen heb ik daarom meer duidelijkheid geprobeerd te verschaffen over hoe die accenten zich tot elkaar verhouden.

Zo is gebleken dat de minimale vorm, ondanks dat er geen schending van de liberale accenten plaatsvindt, te weinig effect lijkt te hebben op het bereiken van gelijke invloed. Het bereik van deze vorm beperkt zich namelijk tot vrouwen die zelf de stap hebben gemaakt om te solliciteren en vrouwen die beschikken over de gevraagde kwalificaties. Dat houdt in dat de minimale vorm *alleen* van invloed is op de vrouwen die reeds deel uitmaken van de arbeidsmarkt. Het aantal vrouwen dat deel uitmaakt van de arbeidsmarkt is aanzienlijk kleiner dan het aantal mannen²⁸. Wanneer die representatie onevenredig is, is de kans ook klein dat er een evenredige representatie van mannen en vrouwen op invloedrijke posities uit voortvloeit. Zolang dat niet het geval is, blijven de onrechtvaardige structuren in onze samenleving overeind. Die situatie is onacceptabel en dus is de minimale vorm van *affirmative action* eveneens onacceptabel.

De maximale vorm van *affirmative action* heeft daarentegen een groot bereik. Door actieve werving en de flexibiliteit van kwalificaties, komen óók vrouwen in aanmerking die nog geen of slechts beperkt deel hebben uitgemaakt van de arbeidsmarkt. De flexibele kwalificaties bieden de mogelijkheid om eventuele man-bevooroordeelde kwalificaties in de sollicitatieprocedure aan te passen naar kwalificaties waarover vrouwelijke kandidaten beschikken. Hierdoor wordt er in de sollicitatieprocedure al aandacht besteedt aan de verschillen op basis van gender. Als middel om gelijke invloed te bereiken, klinkt de maximale vorm dus erg aantrekkelijk. Door diezelfde flexibele kwalificaties vindt er echter een grove schending van alle drie de liberale accenten plaats. Omdat het alle drie de liberale accenten betreft die geschonden worden, evenals de grove mate waarin deze accenten geschonden worden, is ook de maximale vorm van *affirmative action* onacceptabel.

Het schenden van accenten lijkt samen te gaan met het bereiken van seksegelijkheid. Maar ook het *niet* ondernemen van actie is een schending van accenten. Het volledig verwerpen van *affirmative action* omdat het accenten schendt, is daarom slechts een andere manier waarop accenten zouden worden geschonden. Het niet ondernemen van actie zou zelfs de slechtste optie zijn omdat er geen einde aan die schending zou komen. Hoewel een schending van accenten dus in alle gevallen, ook onder de gematigde vorm van *affirmative action*, onrechtvaardig is, is het onrechtvaardiger om *geen* actie te ondernemen en te settelen voor een uitzichtloze onrechtvaardige situatie. Om iets te

²⁸ Bron: Meer Werkende Vrouwen, CBS

veranderen aan die situatie is daarom de gematigde vorm van *affirmative action* het meest geschikt. Door een actieve werving en openheid over het *affirmative action* beleid, is het bereik van de gematigde vorm groter dan onder een minimaal *affirmative action* beleid. Omdat er geen sprake is van flexibele kwalificaties of targets, worden de liberale accenten in veel mindere mate geschonden dan het geval is onder een maximaal *affirmative action* beleid. *Onder de feministische theorie van seksegelijkheid, is een gematigde vorm daarom de minst onrechtvaardige vorm van affirmative action om seksegelijkheid te bereiken, ondanks dat dat een lichte schending van liberale accenten betekent.*

	Schending liberale accenten:	Effect op wegnemen onrechtvaardige situatie:	Acceptabel/Onacceptabel:
Minimaal:	Geen	Minimaal Effect is beperkt tot vrouwen die zelf besluiten te solliciteren Effect is beperkt tot vrouwen die beschikken over gevraagde kwalificaties	Onacceptabel
Maximaal:	Ja Beperking van de vrijheid van bedrijf B Ongelijke kansen Eigenwaarde onduidelijk door flexibele kwalificaties	Groot Bereikt grotere groep vrouwen door actieve werving Flexibele kwalificaties als verschillende behandeling op basis van gender Flexibele kwalificaties als middel om meer vrouwelijke kandidaten in aanmerking te laten komen	Onacceptabel
Gematigd:	Ja Beperking van de vrijheid om efficiënt te handelen	Gematigd Bereikt grotere groep vrouwen door actieve werving Effect is beperkt tot vrouwen die beschikken over gevraagde kwalificaties	<u>Acceptabel</u>

Schema 8. Overzicht van de evaluatie van de drie vormen van *affirmative action*

Literatuurlijst

- Arnold, Neil Scott. "Affirmative Action and the Demands of Justice". *Social Philosophy & Policy Foundation*, Vol 15, Nr 2 (1998):133-175.
- Beauchamp, Tom L. "In Defence of Affirmative Action". *The Journal of Ethics*, 2 (1998): 143-158.
- Beauchamp, Tom L, Norman E. Bowie. *Ethical Theory and Business*. New York: Pearson Education (2004).
- Burns, Prue, and Jan Schapper, "The Ethical Case for Affirmative Action". *Journal of Business Ethics*, 83 (2008): 369-379.
- Ezorsky, Gertrude. "Hiring Women Faculty". *Philosophy & Public Affairs*, 7 (1977): 82-91.
- Friedman, Milton. "Capitalism and Freedom". *Ethical Theory and Business*. Ed. Tom L. Beauchamp, Norman E. Bowie. New York: Pearson Education (2004): 663-669.
- Grzywacz, Joseph G, Dikla Segel-Karpas, Margie E. Lachman. "Workplace Exposures and Cognitive Function During Adulthood: Evidence From National Survey of Midlife Development and the O*NET". *Journal of Occupational & Environmental Medicine*, Vol 58, Nr 6 (2016): 535-541.
- MacKinnon, Catharine A. *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*. Harvard University Press: Cambridge, (1987).
- "Meer Werkende Vrouwen". CBS. (2015). Online toegang 5 juni 2016.
<<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2015/34/meer-werkende-vrouwen>>
- Nagel, Thomas. "A Defense of Affirmative Action". *Ethical Theory and Business*. Ed. Tom L. Beauchamp, Norman E. Bowie. New York: Pearson Education (2004): 339-342.
- Nickel, James W. "Should Reparations Be to Individuals or to Groups?". *Analysis*, Vol 34, No 5 (1974): 154-160.
- Nussbaum, Martha C. "The Future of Feminist Liberalism". *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*, Vol 74, No 2 (2000): 47-79.
- Okin, Susan Moller. "Justice and Gender". *Philosophy & Public Affairs*, Vol 16, No 1 (1987): 42-72.
- Kelly, Paul. "Liberalism". *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Nationalism*. Online acces 18 juni 2016. (2015).
<<http://onlinelibrary.wiley.com.proxy.library.uu.nl/doi/10.1002/9781118663202.wberen672/pdf>>
- Kymlicka, Will. "Feminism". *Contemporary Political Philosophy: An Introduction*. Clarendon Press: Oxford (1997): 238-293.
- Rawls, John. "The Basic Liberties and Their Priority". *The Tanner Lectures on Human Values*. The University of Michigan (1981).
- Rawls, John. "An Egalitarian Theory of Justice". *Ethical Theory and Business*. Ed. Tom L. Beauchamp, Norman E. Bowie. New York: Pearson Education (2004): 638-646.
- Richards, Janet Radcliffe. *The Sceptical Feminist: a Philosophical Enquiry*. Penguin Books: Londen (1980).
- Sher, George. "Diversity". *Philosophy & Public Affairs*, Vol 28, No 2 (1999): 85-104.